

Bedre enn sitt rykte

Ungdom og oppvekst i Bamble

Tormod Øia

RAPPORT

NR 6/09

Bedre enn sitt rykte

Ungdom og oppvekst i Bamble

TORMOD ØIA

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 6/2009

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2009
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-302-1
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © FSI Fontshop International / fstoplimages
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Høsten 2007 blei det i Bamble kommune gjennomført en ungdomsundersøkelse for 8., 9. og 10. klassetrinn. Undersøkelsen var omfattende og dekker ulike sider ved de unges oppvekst og livssituasjon. Oppdraget med å skrive en rapport blei gitt til NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Hensikten med rapporten er i første rekke å gi en brei oversikt. Temaer som blir belyst, er blandt annet kommunikasjon og samhandling i familien, opplevelse av skolen, kulturelle praksiser og verdier og fritid. Videre går rapporten detaljert inn på ulike former for skeivutvikling og marginalisering.

Takk til Sturla Falck som har lest og kommentert rapporten.

Oslo, april 2009

Tormod Øia

Innhold

Sammendrag	7
1 Undersøkelsen	9
1.1 Bakgrunn.....	9
1.2 Noen sentrale perspektiv	9
1.3 Datagrunnlag	13
2 Foreldrerelasjoner	15
2.1 Bakgrunnsressurser.....	15
2.2 Grensesetting og sosial kontroll	16
2.3 Kommunikasjon og samhandling	19
2.4 De viktige signifikante andre – foreldrene eller jamnaldrende	21
2.5 Sentrale funn.....	25
3 Problemer og tilpasning i skolen	29
3.1 En viktig arena	29
3.2 Konsentrasjonsvansker	30
3.3 Undervisningssituasjonen.....	31
3.4 Disiplinproblemer og konflikter	34
3.5 Hva fant vi?	35
4 Kulturelle praksiser og verdier	37
4.1 En utvidet horisont	37
4.2 Religiøs tilknytning	37
4.3 Politikk og samfunn.....	42
4.4 Tillit	44
4.5 Holdninger til innvandrere.....	46
4.6 Framtida	49
4.7 Kulturelle aktiviteter.....	51
4.8 Hovedtrekk.....	53
5 Moderne fritid	57
5.1 Et område for læring	57
5.2 Dagligdagse aktiviteter	58
5.3 Fysiske aktiviteter og friluftsliv	59
5.4 Medlemskap i organisasjoner	61
5.5 Nye medier.....	63
5.6 PC og internett.....	65
5.7 Mobiltelefon.....	69
5.8 Sammendrag	71
6 Utsatte unge	73
6.1 Marginalisering.....	73
6.2 Kriminalitet og antisosial atferd.....	75
6.3 Rusmidler.....	79
6.4 Psykisk helse	82
6.5 Funn	83
7 Noen hovedlinjer	85
Summary	87
Litteraturliste	89

Sammendrag

I beskrivelsen av ungdomsmiljøet i Bamble er Oslo brukt som en referanse. Ytre sett framtrer oppvekstmiljøene i Oslo og Bamble som til dels svært ulike. Er likevel de unges hverdag, livsstil og meningsdannelse nokså lik? I motsetning til Oslo har Bamble fremdeles en levende historisk og kulturell tradisjon knytta til primærnæring og til industri. Basert på hva de unge rapporterer, er det til dels betydelige utdanningsforskjeller mellom foreldrene i Bamble sammenliknet med Oslo. Dette kan være en grunn til at elevene i Bamble har en noe større tendens til å nedprioritere skolen i ulike sammenhenger. Færre tar sikte på langvarig høyere utdanning og flere kunne tenke seg å slutte skolen dersom de kunne få jobb. Sjøl om det store flertallet trives på skolen, er det også en del som gruer seg til å gå på skolen. Guttene er i større grad problemelever enn jentene.

Foreldrene setter relativt strenge grenser for barna sine. De unge opplever også at foreldrene følger med og har oversikt over hva de gjør på fritida. Generelt har de unge et godt og tillitsfullt forhold til sine foreldre. Likevel er det et lite mindretall som tydelig er i opposisjon. Hvem som er de viktigste signalsenderne og signifikante andre, varierer med situasjon. Det ser ut til at foreldrene er de viktigste samtalepartnerne vedrørende framtid, politikk og meningsdannelse.

Kristendommen som religionsform står sterkere i Bamble sammenliknet med Oslo. Likevel er det ganske mange som mener at de ikke tilhører noen religion. Trua på såkalt overnaturlige fenomener som engler, spøkelser, spådomskunster og lignende er utbredt. Politisk er de unge i stor grad opptatt av kollektive verdier som arbeid til alle, miljø, bekjempelse av fattigdom og lov og orden. Derimot bryr unge seg i mindre grad om u-hjelp eller innvandrere og flyktninger. Generelt er unge i Bamble mer skeptiske til innvandrere sammenliknet med unge i Oslo.

En stor del av fritida og samværet med venner foregår i hjemmene til hverandre. Flertallet driver med ulike former for fysisk trening eller med friluftsliv. Idrett er den organisasjonstypen som suverent har størst

oppslutning. Nye medier som PC, internett og mobiltelefon brukes i stor utstrekning. Unge i Oslo bruker PC til skolearbeid langt mer enn elever i Bamble. Nesten alle har egen mobiltelefon.

Ulike former for lettere psykiske plager eller problemer er utbredt. Jentene er mest plaga. Når det gjelder kriminelle eller antisosiale handlinger, er de handlingene som er mest alvorlige, samtidig minst utbredt. Guttene er mest utagerende. Sammenliknet med Oslo går bildet entydig i retning av mindre kriminalitet og utagerende atferd i Bamble. Flere i Oslo drikker alkohol og bruker hasj, marihuana og andre narkotiske stoffer. Tyngre narkotika ser ut til å være et helt marginalt fenomen i ungdomsmiljøet i Bamble.

1 Undersøkelsen

1.1 Bakgrunn

Bamble er en kystkommune med en omfattende og attraktiv skjærgård. Innafor kystlandet ligger opprinnelig jordbruksland og store skogs- og friluftsområder. I tillegg til de tradisjonelle næringsvegene knytta til jordbruk, skogbruk, fiske og sjøfart, har Bamble en lang tradisjon som industrikommune. Det handler om bergverk, treforedling og skipsbygging. Fra 1970-tallet er det også etablert en omfattende industri basert på olje som råvare i kommunen.

Bamble mangler et naturlig sentrum. Befolkningen er konsentrert i områdene mellom de to små kjøpstedene Stathelle og Langesund – og i tillegg på Herre. Herre er et utpreget og gammelt industristed. Her lå en gang Bamble cellulosefabrikk. Papirfabrikken er nå erstatta av flere store petrokjemiske anlegg. Langesund er den gamle seilskutebyen med en lang skipsbyggertradisjon. Her lå også opprinnelig tollboden for hele fjordsystemet opp til Skien. Gamle Stathelle er i dag ikke så mye mer enn et nedlagt fergeleie og en marina. Handelen er flytta opp til gamle E-18, eller til «Brotorvet». «Brotorvet» har blitt Bambles viktigste handleplass. Samtidig er avstanden til Porsgrunn og Skien så liten at det nok er en betydelig handelslekkasje. Likevel er avstanden lang nok til at det ikke uten videre er naturlig at ungdommer i første halvdel av tenåra trekker til disse sentraene i særlig grad på fritida.

1.2 Noen sentrale perspektiv

Hensikten med denne rapporten er todelt. For det første er det et mål å gi en brei oversikt over oppvekstsituasjonen til unge i Bamble. Videre skal dataene inngå som grunnlag for å planlegge ulike tiltak for å bedre oppvekstsituasjonen til de unge. Dermed blir det også viktig å leite etter ulike former for skeivutvikling og problematferd.

De unge skal følges gjennom deltaking og aktiviteter på ulike arenaer. En arena tilsvarer både et møtested, et læringsystem og en sosial kontekst. Idrettsklubben er en slik arena. Gatehjørnet eller kiosken ved siden av bensinstasjonen kan betraktes som en annen – og svært forskjellig arena. Arenaene er ulike på en rekke områder. Det gjelder språklige uttrykk og koder, hva som læres, men også hvem som definerer «spilletts regler» og hvem som er de «viktige signifikante andre». Noen arenaer er styrt av voksne. Det kan være foreldre, lærere, idrettsinstruktører eller ledere i organisasjoner. Andre arenaer er utenfor de voksnes kontroll og innsyn – eller de kan være styrt av kommersielle interesser. En del av inngangsbilletten til et ungdomsmiljø kan være at den enkelte viser en viss grad av «rølpete» atferd eller negativ holdning til skolen.

Piaget (1973), Parsons (1963), Mead (1971), Coleman (1961) og Ziehe (1982) er alle blant dem som har argumentert for at en vesentlig del av sosialiseringen eller dannelsesprosessen i vestlige moderne samfunn, foregår utafør voksenstyrte arenaer – og spesielt utafør foreldrenes kontroll. Senere har mellom annet Bech (1997) og Giddens (1991) argumentert for et tilsvarende perspektiv. De unge skal tilpasse seg en framtid som er så forskjellig fra det samfunnet foreldrene vokste inn i, at det har oppstått en generasjonskløft. Foreldrenes verdier og kompetanse har rett og slett gått ut på dato. I stedet har jamnaldergruppa fått økende betydning i dannelsesprosesser.

Generelt er det rimelig å si at fra og med tidlig ungdomsalder forstås de jevnaldrende som de dominerende signifikante andre, siden vi her står overfor frigjøringen fra familien og voksensamfunnet (Frønes 1994:48).

Spørsmålet er hvor langt et slikt perspektiv rekker. Det er tvert om mulig å argumentere for at de voksne har fått økt betydning i dannelsesprosessen – gjennom at oppveksten i økende grad har blitt institusjonalisert. De siste 30 åra har vært preget av en sterk utbygging av tilsynsordninger og pedagogiske tilbud. Først og fremst har hverdagen blitt mer organisert. Det innebærer mellom annet at barna har fått et strammere tidsbudsjett. Telhaug ser denne utviklingen som en harmonisering i forhold til en «europiske bytradisjon». Barna underkastes «den sosialiseringen og disiplineringen som hører det moderne bylivet til» (Telhaug 1992: 229). Beck (1990) hevder at denne

utvidede institusjonaliseringen forsterker innordningselementet i barneoppdragelsen og fører til økende voksenorganisering av barns og unges liv. Tilsvarende har ny teknologi, først og fremst mobiltelefonen, gjort at det er lettere for foreldrene å føre tilsyn med hvor barna til en hver tid befinner seg.

Uansett, hva som i størst grad treffer, av disse to perspektiva, er det naturlig å skille ut tre sentrale arenaer i de unges liv. Det gjelder familien, skolen og jamnaldergruppa.

Familien gir barnet primær omsorg, stimulering, sosialisering, forankring og tradisjon. Barn er avhengige av voksne – i større grad jo yngre barnet er. Avhengigheten gjør seg gjeldende både gjennom følelser og materielt. For å utvikle et harmonisk følelsesliv må barnet oppleve trygghet, nærhet og tillit til foreldre og andre omsorgspersoner. Voksne må også beskytte barnet mot farlige eller skadelige virkninger av barnets egne handlinger. Når barnet blir større oppstår det et økt behov for å løsrive seg fra familie, og oppleve seg sjøl som uavhengig og sjølstendig.

I tenårene blir den unge i økende grad opptatt av å etablere en egen sikker identitet. Spørsmålet blir om foreldrene fremdeles spiller en sentral rolle i de unges identitetsdannelse, og om far og mor fremdeles, opp gjennom tenåra, utgjør et fast og regulerende punkt i tilværelsen. Er det slik at familien ikke lenger tilbyr barn og unge en base fylt av omsorg og tillit? Opplever barn og unge at voksgenerasjonen ikke lenger har tid til barn? Er tvert om den moderne familie kjølig og avvisende? Overlates oppdrageransvaret til barnas institusjonaliserte hverdag?

Den nære familien har aldri vært alene om å sette grenser og skape trygghet og forutsigbarhet. Slekt, venner, naboer, skole og fritidsaktiviteter danner rammer rundt oss enten vi er barn eller voksne. Ved sida av familien har det fra 1970-tallet utvikla seg et dels offentlig og dels privat omsorgsapparat bestående av barnehager, ulike former for daginstitusjoner og skolefritidsordninger. Grunnen til utbyggingen av dette tilbudet ligger i økt yrkesdeltaking blant småbarnsforeldre, og spesielt blant unge mødre. Samtidig er barnehagene en viktig læringsarena. Utbyggingen av barnehagene er derfor både et pedagogisk virkemiddel og del av en ny familiepolitikk.

De unge, fra de er 6 år, lever i en hverdag som i sterk grad er forma og prega av den norske enhetsskolen. Skoleverket og utdanning fungerer til en

viss grad som ordnende prinsipper og overganger i forhold til ulike faser i livet. Skolen er viktig ikke minst fordi den representerer et kvalifiserende møte mellom nåtid og en mulig framtid. Gjennom skolen får de unge testet muligheter, forutsetninger, interesser og begrensninger. I møtet med skolen høster barn og unge svært ulike erfaringer. De fleste elevene opplever positiv bekreftelse på egne evner, mens noen erfarer at de ikke mestrer, og de blir konfrontert med egen utilstrekkelighet.

Gjennom utbredt skoleskulk, eller på andre måter, trekke enkelte elever seg unna de kravene skolen stiller. Skolen er en møteplass for alle barn og unge. Ut fra en forebyggende innfallsvinkel gir dette muligheter både til å gripe tak i problemer og til å skaffe seg oversikt over barne- og ungdomsmiljøet som helhet.

Jamnaldermiljøet er ikke fast geografisk lokalisert på samme måte som skolen eller hjemmet. Det utspiller seg og har betydning både på skolen, når de unge treffes hjemme hos hverandre, ute på veger og gater eller i et idrettslag. Best kan jamnaldermiljøet knyttes til et begrep om fritid. De forestillingene vi har om fritid, er nær forbundet både med lønnsarbeidets utvikling, som satte grenser for arbeidsdagens lengde, og med framveksten av en vestlig ungdomsrolle (Bronfenbrenner 1973). Moderne ungdom inngår bare i begrensna grad i husholdet som arbeidsressurs. Når skoledagen er slutt og leksene er unnagjort er resten av tida til fri disposisjon. Fritid i moderne betydning representerer et stort nytt felt for opplevelser og identitetsdannelser. I fritida – gjennom samværet med jamnaldrende – foregår mye av den utprøvingen, sosiale læringen og meningsdannelsen som preger ungdomsfasen. Venenskap dannes og kontakter etableres som ofte kan vare livet ut.

Sett i et langt perspektiv har utviklingen gått i retning av at de ulike sentrale livsområdene eller arenaene i større grad er skilt fra hverandre. Det gjelder skole, arbeid, fritid, hjem og familie. En slik utvikling kan ha problematiske sider knytta til at barn og unge har vanskeligere for å leve seg inn i sine framtidige roller som voksne, enten gjennom egen arbeidsdeltaking, eller gjennom daglig nærhet til voksne rollemodeller. Samtidig har det også i noen grad utvikla seg nye arbeidsformer som bidrar til å viske ut skillet mellom arbeid og fritid. Arbeidstida er blitt mer fleksibel, og mange er i en situasjon der de kan ta jobben med hjem.

Sentrale temaer som skal drøftes er:

1. Foreldrerelasjoner. Det handler om sosiale forskjeller, kommunikasjon, samhandling og grensesetting. Hvem er de viktigste signifikante andre – foreldrene eller jamnaldergruppa?
2. Skole. Her er det sentralt å se på opplevelse av skolehverdagen og hvordan den enkelte tilpasser seg i undervisningssituasjonen. Andre temaer er konsentrasjonsvansker, konflikter og disiplinproblemer.
3. Kulturelle praksiser og verdier. Innafor dette breie feltet skal vi se på verdier og holdninger til religion, politikk og samfunn og holdninger til innvandrere. Videre er det et sett av spørsmål som tar opp temaet framtid. Sentralt er også ulike kulturelle aktiviteter på fritida.
4. Fritid. Rapporten skal drøfte ulike former for fysisk utfoldelse og aktiviteter – inkludert friluftsliv. Videre skal vi se på ulike dagligdagse aktiviteter og medlemskap i ulike organisasjoner.
- 6 Marginalisering – utsatte grupper. Under dette temaet skal ulike former for risikoatferd belyses. Det gjelder kriminalitet og mobbing, men også bruk av ulike rusmidler.

1.3 Datagrunnlag

Undersøkelsen er en skoleundersøkelse der elevene blir invitert til å delta gjennom å besvare et spørreskjema i skoletida. Etter at skjemaet var fylt ut la elevene det i en konvolutt. Skjemaet blei videre behandlet elektronisk av et skannerfirma. Foreldrene var på forhånd informert om undersøkelsen gjennom et informasjonsskriv. Videre var det anledning til å reservere seg for de som ikke ønsket å delta. Den aldersgruppa som blei undersøkt gikk i 8., 9. og 10. klassetrinn. Til sammen deltok 518 ungdommer, noe som tilsvarer en svarprosent på rundt 88 prosent.

Skjemaet inneholder en del bakgrunnsinformasjon som alder, klassetrinn, foreldrenes sivilstand og yrkestilknytning. Videre inngår det variabler som forteller om skole og skoletilpassning, bruk av fritida, relasjoner til foreldrene, samvær med venner, verdier og holdninger, psykisk helse, religion, bruk av narkotika, tobakk og alkohol, kriminalitet, utsatthet for vold, fysisk trening og ulike fritidsaktiviteter.

Det spørreskjemaet som blei brukt, var et stykke på veg identisk med tilsvarende spørreskjema brukt i Ung i Oslo undersøkelsen 2006. Ung i Oslo 2006 hadde et utvalg på 11 500. Dette gir muligheter for en direkte sammenlikning av ungdomsmiljøet i Oslo og i Bamble. Dermed kan perspektivet for gjennomgangen av resultatene også utvides. En slik sammenlikning vil gi informasjon om oppvekstsituasjonen i en mindre kommune sammenliknet med storbyen. Samtidig er næringsgrunnlag, historie, kultur og tradisjoner, utdanning, og ikke minst andelen unge med innvandrerbakgrunn svært forskjellig mellom Oslo og Bamble. Samla er det to nokså ulike oppvekstmiljøer som her skal sammenliknes. I hvilken grad framtrer de unges hverdag, livsstil, utfordringer og meningsdannelse identisk i de to miljøene? I noen grad vil en slik sammenlikning kunne kaste lys over slike temaer. Samtidig gir sammenlikningen med Oslo et referansepunkt for å tolke og forstå ungdomsmiljøet i Bamble.

På ett vesentlig punkt er det forskjeller mellom undersøkelsene i Bamble og Oslo. I Bamble består utvalget av 8., 9. og 10. klassetrinn. I Oslo er utvalget sammensatt av elever fra 9. og 10. klassetrinn og første videregående. Det innebærer at når det foretas sammenlikninger mellom Oslo og Bamble er det 9. og 10. klassetrinn som sammenliknes.

2 Foreldrerelasjoner

2.1 Bakgrunnsressurser

Forholdet til foreldrene skal analyseres ut fra flere ulike innfallsvinkler. Det gjelder foreldrenes utdanningsnivå og yrkestilknytning, intern kommunikasjon og samhandling i familien og grensesetting. Spiller foreldrene en sentral rolle i de unges identitetsdannelse? I hvilken grad er far og mor et fast og regulerende punkt i tilværelsen? Svarene på disse spørsmåla er ikke opplagt.

I et lenger perspektiv har familien gjennomgått store endringer. Først og fremst er den ikke så stabil som tidligere. I Bamble oppgir 68,8 prosent at de bor sammen med mor og far. Til sammenlikning er det i Oslo 63,7 prosent som bor sammen med mor og far. Av disse er det rundt fem prosent som oppgir at de bor sammen med foreldrene, men at foreldrene ikke er gift. Hvilken utdanning har foreldrene?

Tabell 2.1: Far og mors utdanning sammenliknet for Oslo og Bamble (Hele utvalget i Bamble og Oslo):

	Bamble		Oslo	
	Mor	Far	Mor	Far
Universitet høyskole	26,0	23,8	44,8	46,5
Gymnas allmennfag	18,1	12,3	19,7	14,6
Yrkesfag	20,0	28,8	9,8	13,7
Annet/vet ikke	35,9	35,1	25,7	25,2

Både for far og mor er det signifikante forskjeller mellom Oslo og Bamble.

Vi ser at det er store forskjeller. Ut fra hva de unge oppgir har rundt 25 prosent av foreldrene i Bamble utdanning på universitets eller høyskolenivå. Det tilsvarende tallet for Oslo er rundt 45 prosent. Derimot er forskjellene i utdanning mellom far og mor små både i Bamble og Oslo. I Bamble er det betydelig flere som har yrkesfaglig utdanning. Samtidig er det en stor andel av de unge, og spesielt i Bamble, som ikke vet hvilken utdanning foreldrene har. Dersom disse hadde vært holdt utafor beregningsgrunnlaget ville andelen med høyere utdanning steget både i Bamble og i Oslo.

I hvilken grad påvirker eller samvarierer utdanningsnivået med andel som er sysselsatt?

Tabell 2.2: Om far og mor er i arbeid sammenliknet for Bamble og Oslo (Hele utvalget i Bamble og Oslo):

	Bamble		Oslo	
	Mor	Far	Mor	Far
Ja, heltid	53,5	86,6	58,4	77,8
Ja, deltid	25,3	6,2	17,1	8,1
Nei	21,2	7,2	24,5	14,1

Både for far og mor er det signifikante forskjeller mellom Oslo og Bamble

Det kan se ut at kjønnsforskjellene er sterkere i Bamble sammenliknet med Oslo. I Bamble jobber færre mødre heltid og flere jobber deltid. For fedrene er situasjonen omvendt. Flere fedre i Bamble jobber heltid mens omtrent like mange jobber deltid. Basert på de unges opplysninger ser den samlede sysselsettingen ut til å være noe høyere i Bamble. Lavere utdanningsnivå gir altså ikke lavere sysselsetting. Forklaringen ligger helt åpenbart i arbeidsmarkedet. Bamble er langt på veg en industrikommune der de tjenesteytende næringene har mindre plass.

2.2 Grensesetting og sosial kontroll

Spørsmålet blir om disse kulturelle og strukturelle ulikhetene på noen måte påvirker relasjoner og samhandling mellom foreldre og barn. En sentral side ved oppvekst og sosialisering er knytta til skillet mellom formell og uformell sosial kontroll. Sosial kontroll er innebygget i alt sosialt samvær. Gjennom daglig samvær med familie, venner og andre får vi positive eller negative tilbakemeldinger på egen atferd. Gjensidig styres vi og bidrar til å kontrollere hverandre. Slik sett er uformell sosial kontroll en kvalitet både ved de nære sosiale relasjonene og ved samfunnet som helhet.

Forfattere som Nils Christie (1982) og Zygmunt Bauman (2001) påpeker at i det moderne samfunn er den uformelle kontrollen som de sosiale fellesskapene stod for, i stor grad erstattet av formell kontroll. Det formelle kontrollapparatet består av politi, vakselskaper, overvåkingskameraer og alle som har myndighet. I hvor stor grad setter foreldrene grenser og regler som

de unge må forholde seg til? Tre ulike utsagn eller påstander inngår i en serie av spørsmål som er ment å fange opp denne typen kommunikasjon og samhandling. Svaralternativa er «ja» og «nei».

Tabell 2.3: Ulike former for grensesetting sammenliknet for gutter og jenter i Bamble (alle):

Om den enkelt av foreldrene får lov til:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
.. å drikke alkohol	2,9	1,8	2,4	,418
.. å overnatte med gutter og jenter uten voksne til stede	73,6	47,8	60,9	,000
.. å være ute om kvelden sammen med venner	93,1	93,2	93,1	,967

Svært få av de unge i 8., 9. og 10. klassetrinn får lov til å drikke alkohol av foreldrene. Det gjelder både gutter og jenter. Om lag 7 prosent – like mange gutter og jenter – opplever sterke restriksjoner på å få lov til å være ute sammen med venner om kvelden. Derimot er det store forskjeller ut fra kjønn når temaet handler om å få lov til å «å overnatte med gutter og jenter uten voksne til stede». 73,6 prosent av guttene mot 47,8 prosent av jentene mener de får lov til dette. Hvilke forskjeller er det mellom Oslo og Bamble?

Tabell 2.4: Ulike former for grensesetting sammenliknet for Bamble og Oslo (9. og 10. klassetrinn):

Om den enkelt av foreldrene får lov til:	Oslo	Bamble	P=
.. å drikke alkohol	11,2	3,2	,000
.. å overnatte med gutter og jenter uten voksne til stede	58,9	64,1	,051
.. å være ute om kvelden sammen med venner	90,4	95,6	,001

Generelt er forskjellene mellom Oslo og Bamble små. Likevel ser det ut til at de unge i Bamble har noe større grad av frihet. I Bamble er det færre som ikke får lov til å være ute om kvelden sammen med venner, og flere får lov til å overnatte på steder der det er både gutter og jenter, uten at voksne er til stede. Til gjengjeld er foreldrene i Bamble mer restriktive i forhold til alkohol. Selv om forskjellene ikke er store kan vi ane en kulturell dimensjon.

En annen gruppe av spørsmål skal måle i hvor sterk grad foreldrene følger med og har innsyn og oversikt over hva de unge gjør på fritida. Svaralternativene er femdelt: «stemmer helt», «stemmer ganske godt», «stemmer omtrent», «stemmer ganske dårlig» og «stemmer ikke i det hele tatt».

Tabell 2.5: Sett med utsagn om i hvor sterk grad de unge opplever at foreldrene har oversikt og følger med i hva de gjør på fritida. Andel gutter og jenter som svarer «stemmer helt» eller «stemmer ganske godt» (alle):

Utsagn:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida	78,5	86,5	82,5	,013
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med på fritida	78,3	81,5	79,9	,353
Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida	73,2	85,3	79,2	,000
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med på fritida	78,4	81,2	79,7	,411
Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine	12,6	12,2	12,4	,896

Foreldre kan gjerne tru at de har større oversikt og innsikt i hva de unge foretar seg på fritida – enn det de faktisk har. De unge derimot vet i hvilken grad de informerer foreldrene og hvilke hemmeligheter de har for sine foreldre. I denne sammenheng må vi derfor kunne stole på at de unge gir et godt bilde. Innslaget av det vi har kalt uformell sosial kontroll er sterkt. De unge mener i stor grad at foreldrene følger med på hva de foretar seg. Gjennomgående er det små forskjeller mellom gutter og jenter. Likevel er det en tendens til at jentene blir passa mer på – eller at de er mer åpne overfor sine foreldre og forteller mer. Flere jenter svarer at foreldrene pleier å vite hvor de er, og hva de gjør i fritida. Samtidig opplever flere jenter – 85,3 prosent mot 73,2 prosent – at det «er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida». Hvilke forskjeller er det mellom Bamble og Oslo?

Tabell 2.6: Sett med utsagn om i hvor sterk grad de unge opplever at foreldrene har oversikt og følger med i hva de gjør på fritida. Andel i Bamble og Oslo som svarer «stemmer helt» eller «stemmer ganske godt» (9. og 10. klassetrinn):

Utsagn:	Oslo	Bamble	P=
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida	80,9	82,4	,463
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med på fritida	79,0	80,1	,636
Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida	79,8	76,8	,159
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med på fritida	74,4	77,6	,167
Jeg forsøker å holde mesteparten av fritida mi skjult for foreldrene mine	23,8	23,8	,994

Det er ingen signifikante forskjeller mellom Bamble og Oslo. 82,4 prosent av de unge i Bamble svare at foreldrene «pleier å vite hvor jeg er, og hva jeg gjør i fritida». 80,1 prosent er enige i at foreldrene «vet ganske godt hvem jeg er sammen med på fritida», mens 77,6 prosent oppgir at foreldrene «kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med på fritida». Samtidig opplever det store flertallet av de unge at det er «viktig for foreldrene mine å vite hvor de oppholder seg og hva de driver med i fritida».

Likevel er det 23,8 prosent som «forsøker å holde mesteparten av fritida «skjult for foreldrene». Flertallet er inneforstått med og aksepterer at det er viktig for foreldrene å føre kontroll, mens et mindretall aktivt forsøker å unndra seg slik kontroll. Det understreker at det også finnes grupper av ungdom som mer eller mindre tydelig er i opposisjon til foreldrene.

2.3 Kommunikasjon og samhandling

I spørreskjemaet er det enda ei gruppe av utsagn eller spørsmål som forsøker å fange opp relasjonene mellom foreldrene og de unge mer inngående. Opplevet forholdet til foreldrene som preget av nærhet, støtte og gjensidig tillit? Er forholdene internt i familien preget av indre samhold, solidaritet og støtte, eller er det et terrorfellesskap som gjelder? Bryr foreldrene seg, eller er de fleste foreldrene likegyldige? Utsagnene er delvis basert på Alsaker, Olweus & Dundas (1991). Spørsmåla skal behandles som enkeltutsagn. Svaralternativene er femdelt. Her skal vi se på andel som svarer: «stemmer helt» eller «stemmer ganske godt».

I hovedsak er det et positivt bilde som avtegner seg. Det vi kan kalle sosiale band mellom foreldre og barn er sterke både i Bamble og Oslo. De aller fleste av de unge opplever å bli akseptert av foreldrene. Samtidig svarer godt over 80 prosent både at de stoler på sine foreldre og at foreldrene stoler på dem. Likevel er det en gruppe på rundt 15 prosent som ikke helt har tillit til sine foreldre, mens tilsvarende 17 prosent ikke trur at foreldrene har full tillit til dem.

Tabell 2.7: Sett med utsagn om hvordan de unge opplever forholdet til foreldre mot kjønn. Andel som svarer «stemmer helt» eller «stemmer ganske godt» – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Utsagn:	Oslo	Bamble	P=
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er	89,4	90,0	,696
Jeg stoler på mine foreldre	83,6	86,4	,148
Mine foreldre stoler på meg	83,1	83,4	,875
I vår familie svikter vi ikke hverandre	76,8	76,1	,755
Når jeg forteller foreldrene mine om noe, føler jeg virkelig at de tar meg på alvor	73,7	74,4	,786
Hos oss hjelper vi hverandre	70,7	66,7	,102
Mine foreldre merker det om jeg er trist	64,2	65,2	,724
Mine foreldre snakker ofte om hvor flink jeg er	70,5	63,7	,005
Jeg forteller mine foreldre om mine problemer	45,7	46,2	,848
I vår familie krangler vi ofte	27,3	23,5	,152
Min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er	23,3	20,5	,424
Mine foreldre er skuffet over meg	17,6	10,3	,025

Familiene inneholder en tydelig gjensidig støtte- og solidaritetsdimensjon. Klare flertall rapporterer at «hos oss hjelper vi hverandre», og at «i vår familie svikter vi ikke hverandre». Likevel er 23,9 prosent av de unge i Bamble enten usikre eller uenig i at familiemedlemmene ikke svikter hverandre, og tilsvarende er en av tre usikre på at hjelp i alle sammenhenger er sjølsagt.

Tre av fire mener at foreldrene tar dem på alvor når de forteller foreldrene sine «om noe». Likevel er det mange som ikke uten videre forteller foreldrene sine alt mulig. Bare 46,5 prosent mener at det «stemmer helt» eller «stemmer ganske godt» at de forteller foreldrene sine «om mine problemer». Mange opplever at foreldrene ikke legger merke til det «om jeg er trist». Krangel er til en viss grad utbredt. 23,5 prosent svarer at det stemmer «helt» eller «ganske godt» at «i vår familie krangler vi ofte». Derimot er direkte negativ kommunikasjon ikke så vanlig. En av fem opplever at mor eller far ofte forteller «hvor dum og håpløs jeg er», mens en av ti unge i Bamble opplever at «mine foreldre er skuffet over meg».

De unge i Bamble og Oslo er forbausende samstemte i vurderingen av disse spørsmåla. Langt på veg er innholdet i relasjonene mellom de unge og foreldrene identiske i disse to ulike boområdene – til tross for store sosio-kulturelle forskjeller. Bare på to områder finner vi signifikante forskjeller. Flere i Oslo opplever at «mine foreldre er skuffet over meg». Samtidig er

foreldrene i Oslo i noe større grad opptatt av å ros og oppmuntring. De snakker oftere «om hvor flink jeg er». Kan disse små forskjellene føres tilbake til en mer prestasjonsorientert middelklassekultur i Oslo?

2.4 De viktige signifikante andre – foreldrene eller jamnaldrende

Hvem er det de unge lytter til – og som tillegges mest vekt – når de sjøl skal danne seg sine egne oppfatninger og meninger? Er det foreldrene eller jamnaldermiljøet? I hvor stor grad er det slik at vennene og samværet med jamnaldrende har tatt foreldrenes plass som de viktigste signalsenderne eller signifikante andre? Hvor henvender de unge seg når de trenger hjelp og støtte? En lang faglig tradisjon har poengtert at familie og foreldre har mista betydning. Har foreldrene, sammen med andre størrelser som klasse, nasjon og kjønn, blitt redusert til «levende døde» eller til en «zombie» kategori slik Beck (2000) hevder. Svaret vil til en viss grad være avhengig av problemstilling og den konkrete utfordring den enkelte unge står overfor.

I Ung i Oslo 2006 fikk de unge spørsmål om hvem de ville gå til for å søke råd og hjelp om framtidig skole og utdanning. 71 prosent er sikre på at de ville gå til mor og 69 prosent til far. Jentene går i større grad til mor, mens guttene i noe større grad går til far. Andre viktige ressurspersoner er «vennene mine» og «en lærer eller andre som jobber på skolen». 41 prosent oppgir at de helt sikkert ville gått til lærere og den samme andel ville gått til venner. Far og mor er uten sammenlikning de viktigste ressurspersonene. Dette spørsmålet er ikke stilt i undersøkelsen i Bamble. Poenget er at hvem som er de viktige signifikante andre er avhengig av situasjon og problemstilling. Utfordringen og utfallet blir annerledes om problemstillingen endres til hvem de unge ville gå til med et «personlig problem». Formuleringen er: Tenk deg at du har et personlig problem og føler deg utafør og trist. Hvem ville snakke med, søke hjelp hos?

Tabell 2.8: Hvem de unge ville gå til med et personlig problem. Andel som «ofte» vil gå til mor far eller venner kontrollert for kjønn (Bamble alle):

Ofte vil gå til:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Ingen	26,3	18,6	22,5	,049
Mor	36,6	38,4	37,5	,676
Far	27,8	16,4	22,3	,003
En god venn	38,8	69,8	54,3	,000
En gruppe venner	8,5	12,3	10,4	,189

I en slik kontekst er det vennene som er de viktigste ressurspersonene og signifikante andre. 54,3 prosent ville gå til en god venn. Likevel er det store forskjeller mellom gutter og jenter. 38,8 prosent av guttene mot 69,8 prosent av jentene har venner som kan brukes på denne måten. Gutter og jenter går i like stor grad til mor. Derimot er det flest gutter som ville gå til far. Både for gutter og jenter er likevel mor den viktigste personen. Samla ville 37,5 prosent gå til mor mens 22,3 prosent ville gå til far. 26,3 prosent av guttene mot 18,6 prosent av jentene ville ikke gå til noen. Jentene har tydelig et sterkere sosialt nettverk – spesielt relatert til vennemiljøet.

Tabell 2.9: Hvem de unge ville gå til med et personlig problem. Andel som «ofte» vil gå til mor far eller venner – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassesetrinn):

Ofte vil gå til:	Oslo	Bamble	P=
Ingen	24,1	23,1	,707
Mor	30,2	32,3	,417
Far	15,6	18,3	,188
En god venn	54,1	54,2	,975
En gruppe venner	15,7	9,3	,002

Over halvparten både i Bamble og Oslo vil gå til en god venn. Vel 30 prosent vil gå til mor, mens langt færre går til far. Mønsteret er langt på veg identisk for Bamble og Oslo. Eventuelle sosiokulturelle forskjeller slår altså ikke ut i forhold til kommunikasjon, åpenhet og tillit relatert til en slik problemstilling. De unge har behov for et sosialt rom seg i mellom som til en viss grad er skjerma for innsyn fra foreldrene.

Videre er det både i spørreskjemaet for Ung i Oslo 2006 og Ung i Bamble to sett av spørsmål der formuleringen er: Hvor viktig er det for deg å rette deg etter henholdsvis dine foreldres og dine venners meninger og

holdninger når det gjelder synet på: religion, mat, rusmidler, politikk og utdanning og yrke.

Tabell 2.10: Hvor viktig det er å rette seg etter foreldrenes meninger og holdninger til synet på religion, mat, rusmidler, politikk og utdanning og yrke. Andel som svarer «svært viktig» eller «litt viktig» – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Hvor viktig er det for deg å rette deg etter dine foreldres meninger og holdninger når det gjelder ditt:	Oslo	Bamble	P=
... syn på religion?	46,4	36,6	,000
... syn på hva man bør spise?	73,6	71,4	,362
... syn på bruk av rusmidler?	79,4	80,6	,608
... syn på politikk?	47,0	40,5	,017
... syn på valg av utdanning og yrke?	79,8	83,2	,114

Rundt 80 prosent mener det er viktig å forholde seg til hva foreldrene mener, når de skal foreta valg som har konsekvenser for framtidig utdanning og yrke. Like mange mener det er viktig hva foreldrene mener om bruk av rusmidler. Dette bekrefter at foreldrenes holdninger har stor innvirkning på de unges drikkevaner. Nesten like mange – i overkant av 70 prosent – mener det er viktig hva foreldrene mener om kosthold og matvaner. På andre områder, som politikk og religion, legger de unge noe mindre vekt på foreldrenes meninger. 46,4 prosent i Oslo og 36,6 prosent i Bamble mener foreldrenes synspunkter er viktige når de skal gjøre seg opp en sjølstendig oppfatning om religion. Tilsvarende er det 47,0 prosent i Oslo og 40,5 prosent i Bamble som mener det er viktig hva foreldrene mener om politikk. Det er et poeng at sjøl om de unge ikke legger vekt på foreldrenes holdninger til politikk og religion, innebærer dette langt fra at foreldrene er uten påvirkning eller innflytelse. For politikk og religion er det signifikante forskjeller mellom Oslo og Bamble, i retning av at unge i Oslo legger større vekt på foreldrenes holdninger. Ungdom i Oslo oppfatter altså sjøl at de i noen grad er mer trofaste mot foreldrenes verdier.

Hvilke forskjeller finner vi mellom gutter og jenter i Bamble?

Tabell 2.11: Hvor viktig det er å rette seg etter foreldrenes meninger og holdninger til synet på religion, mat, rusmidler, politikk og utdanning og yrke. Andel som svarer «svært viktig» eller «litt viktig» kontroller for kjønn (Bamble alle):

Hvor viktig er det for deg å rette deg etter dine foreldres meninger og holdninger når det gjelder ditt:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
... syn på religion?	35,9	43,8	39,8	,065
... syn på hva man bør spise?	72,9	75,9	74,3	,425
... syn på bruk av rusmidler?	76,2	84,0	80,0	,026
... syn på politikk?	47,5	43,7	45,6	,382
... syn på valg av utdanning og yrke?	83,6	85,5	84,5	,547

Tendensen går i retning av at jentene i noe større grad oppfatter at det er viktig for dem å rette seg etter foreldrenes meninger og holdninger. Det gjelder synet på bruk av rusmidler og i religiøse spørsmål. Når det derimot gjelder temaer som kosthold, politikk og valg av utdanning og yrke er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter.

I hvor stor grad legger de unge vekt på hva vennene mener når de sjøl skal danne sine egne oppfatninger?

Tabell 2.12: Hvor viktig det er å rette seg etter venners meninger og holdninger til synet på religion, mat, rusmidler, politikk og utdanning og yrke. Andel som svarer «svært viktig» eller «litt viktig» – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Hvor viktig er det for deg å rette deg etter dine venners meninger og holdninger når det gjelder ditt:	Oslo	Bamble	P=
... syn på religion?	28,4	31,7	,185
... syn på hva man bør spise?	43,8	40,8	,263
... syn på bruk av rusmidler?	46,5	43,4	,256
... syn på politikk?	27,5	23,9	,144
... syn på valg av utdanning og yrke?	53,7	50,8	,285

I vektleggingen av hvor viktig venners meninger og holdninger er det ingen signifikante forskjeller mellom Oslo og Bamble. Svarene går entydig i retning av at de unge legger mest vekt på hva foreldrene mener. I Bamble er det hele 80,6 prosent av de unge som mener at det er viktig hva foreldrene mener om bruk av rusmidler, mens 43,4 prosent mener det er viktig hva vennene mener. Tilsvarende er det 83,2 prosent som mener det er «svært viktig» eller «litt viktig» hva foreldrene mener om valg av utdanning og yrke. 50,8 legger like stor vekt på hva vennene mener. Det er samtidig et flertall av de unge

som mener at foreldrenes syn er viktigst for hva de sjøl skal mene om religion, matvaner og politikk. Likevel er det grunn til å holde fast på at det med økende alder oppstår et behov for å orientere seg bort fra foreldrene og i retning av jamnaldrende.

Finner vi på dette området tydelige forskjeller mellom gutter og jenter i Bamble?

Tabell 2.13: Hvor viktig det er å rette seg etter venners meninger og holdninger til synet på religion, mat, rusmidler, politikk og utdanning og yrke – kontrollert for kjønn. Andel som svarer «svært viktig» eller «litt viktig» (Bamble alle):

Hvor viktig er det for deg å rette deg etter dine venners meninger og holdninger når det gjelder ditt:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
... syn på religion?	33,5	33,3	33,4	,976
... syn på hva man bør spise?	43,0	45,3	44,2	,592
... syn på bruk av rusmidler?	44,7	44,9	44,8	,966
... syn på politikk?	27,6	25,1	26,4	,521
... syn på valg av utdanning og yrke?	54,9	52,9	53,9	,653

Det var en liten tendens til at jenter i større grad vektlegger foreldrenes meninger og holdninger. Derimot er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter i hvor viktig de mener det er hva venner og jamnaldrende mener. Hvordan skal disse fordelingene oppfattes og tolkes? Det er et poeng at mye av den sosialiseringen og meningsdannelsen vi utsettes for er skjult – i den forstand at vi påvirkes av omgivelser uten at vi er oss det klart bevisst. Sjøl om den enkelte unge oppfatter at meningene til foreldre eller til venner ikke betyr noe for egen meningsdannelse, kan det likevel være til stede en betydelig indirekte påvirkning.

2.5 Sentrale funn

68,8 prosent av de unge i Bamble oppgir at de bor sammen med begge sine biologiske foreldre. Det er betydelig høyere enn i Oslo. Basert på hva de unge oppgir er det store forskjeller i foreldrenes utdanningsnivå mellom Bamble og Oslo. I Bamble er det rundt 25 prosent av foreldrene som har utdanning på universitets eller høyskolenivå mot 45 prosent i Oslo. Dette påvirker ikke andelen som er sysselsatt. Tvert om, den samlede sysselsettingen ser ut til å være noe høyere i Bamble.

Hvilke grenser setter foreldrene? Nesten ingen av de unge i Bamble får lov til å drikke alkohol av foreldrene sine. Et lite antall på om lag 7 prosent opplever restriksjoner på å få lov til å være ute sammen med venner om kvelden. Derimot er det mange – og spesielt jenter – som ikke får lov til å overnatte sammen med gutter og jenter uten voksne til stede. Forskjellene mellom Oslo og Bamble er med ett unntak små. Mens 3,2 prosent av de unge i Bamble mener at de får lov til å drikke alkohol av foreldrene, gjelder det for hele 11,2 prosent av de unge i Oslo.

En annen serie av spørsmål måler ikke direkte grensesetting, men mer i hvilken grad foreldrene har kontroll og oversikt over hva de unge foretar seg, og hvem de er sammen med på fritida. De unge opplever i sterk grad at foreldrene har innsyn. Samtidig er det en tendens til at jentene blir passa mer på. Likevel er det også et mindretall av unge som «forsøker å holde mesteparten av fritida» skjult for foreldrene. Forskjellene mellom Bamble og Oslo er små.

Forholdet mellom foreldre og de unge er også beskrevet ut fra relasjonelle band. Opplevs relasjonen til foreldrene som trygg, støttende og tillitsfullt? Er familien et sted der de unge opplever indre samhold og solidaritet? Generelt opplever de unge å bli akseptert av foreldrene og at de blir tatt på alvor. De stoler på sine foreldre og foreldrene stoler på dem. Likevel er det en gruppe på rundt 15 prosent som ikke helt har tillit til sine foreldre, og omtrent like mange som ikke trur at foreldrene har full tillit til dem. Klare flertall svarer bekreftende på spørsmål som: «hos oss hjelper vi hverandre», og: «i vår familie svikter vi ikke hverandre». Likevel er det en god del som er uenige eller usikre på at de vil få hjelp og støtte i alle situasjoner. Mange av de unge unnlater å fortelle alt mulig til foreldrene. Mindre enn halvparten er åpne på å fortelle foreldrene om «mine problemer». For slike formål er nok venner eller jammaldergruppa viktigere. Krangel og uenighet er til en viss grad utbredt. Derimot er det mindre vanlig med direkte negativ kommunikasjon. En av ti unge i Bamble opplever at «mine foreldre er skuffa over meg». Til tross for store sosiokulturelle skiller er de unge i Bamble og Oslo forbausende samstemte i vurderingen av disse spørsmåla.

Hvem er de viktigste signifikante andre? Er det foreldrene eller vennene? Svaret avhenger av tema og kontekst. Det er ingen tvil om at det er

et rom for intimitet og nærhet i ungdomsmiljøene som ekskluderer foreldrene. Når de unge har et personlig problem og de trenger hjelp og støtte er det langt flere, og spesielt jenter, som går til venner.

Derimot opplever de unge at foreldrene er langt viktigere, sammenliknet med jamnaldersmiljøet, når de sjøl skal danne seg oppfatninger om temaer som religion og politikk. Det er ikke slik at den oppvoksende slekt i fellesskap – og uavhengig av foreldrene – former seg en identitet og bevissthet om samfunn, kultur og verdier. På samme måte lytter de unge mest til foreldrene i spørsmål om kosthold og bruk av rusmidler. Mens 80,0 prosent av de unge i Bamble mener det er viktig hva foreldrene mener om bruk av rusmidler, er det 44,8 prosent som mener det er viktig hva vennene mener. Tilsvarende tall for kosthold er 74,3 prosent og 44,2 prosent. Også i valg av framtid og yrke er det langt flere som vektlegger hva foreldrene mener.

Forskjellene er små mellom Bamble og Oslo. Likevel er det en tendens til at de unge i Oslo legger større vekt på hva foreldrene mener. Det må legges til at vi her har å gjøre med en subjektiv opplevelse. Meningsdannelser foregår på mange og sublim måter. Ofte vil ikke individet være subjektivt bevisst om slike prosesser.

3 Problemer og tilpasning i skolen

3.1 En viktig arena

I løpet av etterkrigstida, og spesielt i de siste 10–15 åra er det gjennomført store skolereformer som radikalt har endra tenåringens hverdag. Økningen av utdanningens lengde forteller oss at ungdom mangler den kompetanse arbeidslivet krever. I dag er normen 13 års utdanning for alle. Det er dette målet de unge har å strekke seg etter og forholde seg til. De som faller fra, og ikke klarer å gjennomføre, har på et eller annet vis mislyktes. Når enkelt-elever ikke klarer å gjennomføre på såkalt normert tid framstår dette også som et problem, og som en brist, i skolesystemet. Ikke bare den enkelte elev, men også skolen har kommet til kort.

Samtidig er tenåringens muligheter til å gå ut i yrkeslivet begrensa. Det vi forbinder med en tenåring har med andre ord langt på veg blitt synonymt med skoleelev. Gjennom at ungdom ikke lenger er produsenter, og slik sett plassert utenfor det voksne samfunnet, tydeliggjøres de som gruppe for seg sjøl og for andre. De unges hverdag er regulert gjennom skolegang og lekselesing. Når nesten alle går på skole, blir skolehverdagen også ramme og utgangspunkt for det fellesskapet de unge har seg i mellom. Det innebærer at de sosiale sidene ved skolegangen får økende betydning. De unge som slutter skolen tidlig risikerer ikke bare å bli tapere i forhold til utdanning og framtid, men også å miste kontakten med tidligere kamerater og vennemiljø. Dette blir dermed en særskilt sårbar gruppe.

Skolegangen er for den enkelte unge et møte med de krav, forventninger og standarder som stilles av det voksne samfunnet. Der legges et grunnlag for videre studier og yrkeskarriere. Hvilke erfaringer og tilpasninger gjør de unge i møtet med den norske skolen. Skolen er viktig også fordi den gir et svar på hvem han eller hun er. De fleste høster positive erfaringer. Andre opplever at de ikke strekker til, at andre er flinkere og at de ikke duger. Motstykket til mestring er skuffelser og nederlag. Spørsmålet kan stilles om grupper av unge tvinges til ørkesløs utdanning som ikke oppfattes som meningsfull verken i forhold til jobb eller andre livsplaner. Får grupper

av ungdom forlenget sin lidelsehistorie? Er det i slike forhold vi må søke årsaker til disiplinproblemer, mobbing og skoleskulk?

3.2 Konsentrasjonsvansker

Spørreskjemaet inneholder seks spørsmål som mer eksplisitt forsøker å fange opp ulike former for passiv protest, motstand eller unnaluring fra undervisningen. Det handler om å komme for seint, ikke gjøre lekser og ulike former for konsentrasjonsvansker. Svare på disse spørsmåla er femdelt: «hver dag eller nesten hver dag», «noen ganger i uka», «en gang i uka», «sjeldnere» og «aldri».

Tabell 3.1: Andel som hver dag eller noen ganger i uka har hatt ulike former for konsentrasjonsvansker – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Har du i løpet av dette skoleåret:	Oslo	Bamble	P=
Drømt deg bort og tenkt på andre ting i timene	58,7	65,1	,016
Ikke gjort leksene dine	34,6	34,2	,867
Hatt så store problemer med å konsentrere deg at du ikke klarte å følge med i undervisningen	28,3	39,5	,000
Sovnet i timene	5,7	8,9	,011
Kommet for sent på skolen	20,0	11,2	,000
Kommet for sent til timene	13,1	7,5	,001

Samla er disse spørsmåla uttrykk for en felles underliggende dimensjon som gjerne kan kalles konsentrasjonsvansker. Et mer dekkende uttrykk vil kanskje være skoletrøtthet. Vanligst er det å drømme seg bort og tenke på andre ting i timene. Det er også vanlig ikke å gjøre lekser og ha «store problemer» med konsentrasjonen slik at det blir vanskelig «å følge med i undervisningen». Noen av elevene opplever at de sovner i timene.

Det er til dels betydelige forskjeller mellom de unge i Bamble og i Oslo. Flere i Bamble drømmer seg bort og har problemer med å konsentrere seg. Det er også flere i Bamble som sovner i timene. Derimot er det vanligere i Oslo å komme for sent til undervisningen. Omtrent hver tredje elev både i Oslo og i Bamble oppgir at de flere ganger i uka ikke har gjort lekser. Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter i Bamble?

Tabell 3.2: Andel som hver dag eller noen ganger i uka har hatt ulike former for konsentrasjonsvansker for gutter og jenter i Bamble (alle):

Har du i løpet av dette skoleåret:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Drømt deg bort og tenkt på andre ting i timene	59,6	59,5	59,6	,969
Ikke gjort leksene dine	30,1	25,4	27,8	,216
Hatt så store problemer med å konsentrere deg at du ikke klarte å følge med i undervisningen	34,2	31,8	33,0	,561
Sovnet i timene	8,2	6,3	7,3	,380
Kommet for sent på skolen	11,3	10,9	11,1	,891
Kommet for sent til timene	8,2	5,9	7,1	,290

Det er små eller ingen forskjeller mellom gutter og jenter. Sjøl om de unge i Oslo skulker litt mer kan det se ut til at unge i Bamble har en noe mer likegyldig holdning til undervisningen – og at de prioriterer skolen lavere. Svarfordelingen på to enkeltpørsmål bidrar til å forsterke dette inntrykket.

Tabell 3.3: Om den enkelte ønsker å slutte skolen og om hvor fornøyd den enkelte er med egne skoleprestasjoner for Bamble og Oslo (9. og 10. klassesetrinn):

Utsagn:	Oslo	Bamble	P=
Hvis du fikk jobb nå? Ville du slutte skolen?	23,6	36,9	,000
Er du fornøyd med dine egne skoleprestasjoner?	65,3	60,2	,049

Betydelig flere i Bamble ville slutte skolen dersom de hadde muligheter til det. I tillegg er det en liten, men likevel signifikant tendens til at unge i Bamble er mindre fornøyd med sine skoleprestasjoner. I tillegg til sosio-kulturelle forklaringer, kan det være forhold ved arbeidsmarkedet i Bamble som virker mer forlokkende på elever som ikke helt føler seg til rette i skolehverdagen. Likevel finnes det en lovgiving på dette området som regulerer og begrenser tilgangen til arbeidsmarkedet for denne aldersgruppa.

3.3 Undervisningssituasjonen

Spørreskjemaet inneholder også spørsmål som mer direkte forsøker å fange opp sider ved skolehverdagen, hvordan de unge tilpasser seg i undervisningssituasjonen trivsel og holdninger til skolen. Svaralternativene er: «stemmer svært godt», «stemmer ganske godt», «stemmer ganske dårlig» og «stemmer svært dårlig».

Tabell 3.4: Utsagn om skolen. Andel som svarer «stemmer svært godt» og «stemmer ganske godt» – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Utsagn:	Oslo	Bamble	P=
Jeg trives på skolen	89,0	82,0	,001
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	16,7	18,7	,301
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	25,0	23,8	,606
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	33,7	42,9	,000
Når jeg vet noe i timen prøver jeg å være blant de første til å rekke opp handa	67,0	53,7	,000
Jeg kjeder meg på skolen	51,5	66,4	,000
Lærerne burde vært strengere mot elever som bråker	50,1	48,9	,652
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid, sjøl om jeg tar utdanning	16,9	15,0	,351
Det er alt for mye bråk og uro i timene	45,1	44,6	,854
Det hender ofte at jeg ikke har gjort lekser	36,9	42,5	,031
Å få gode karakterer er viktig	94,0	91,7	,067

Det store flertallet av elevene – Både i Bamble og i Oslo – sier at de trives på skolen. Hele 89,0 prosent i Oslo og 82,0 prosent i Bamble opplever at de trives. Samtidig er det 16,7 prosent i Oslo og 18,7 prosent i Bamble som ofte gruer seg til å gå på skolen. Mens de unge i Bamble og i Oslo i stor grad var samstemt i hvordan de rapporterte om forholdet til sine foreldre, er det en tydelig forskjell i hvordan skolehverdagen oppleves og beskrives. Flere i Bamble mener at det er viktigere å møte venner enn «å lære alt og gjøre det godt på skolen». Mens hver tredje elev i Oslo mener at det er viktigere «å møte venner»... «enn å lære alt og gjøre det godt på skolen», gjelder det for 42,9 prosent av de unge i Bamble. I tillegg kommer at flere kjeder seg, færre trives og noen flere er av den mening at de ofte «ikke har gjort lekser». Det er åpenbart ikke noen motsetning mellom å kjede seg og trives på samme tid. Blant elevene i Oslo er det flere som er ivrige i undervisningen og raske til å rekkke opp handa når de «vet noe». Bråk og uorden i undervisningen synes å være jevnt fordelt mellom Oslo og Bamble. Det er heller ingen forskjeller i vurderingen av at det er viktig å få gode karakterer, eller at det ikke nytter å ta utdanning «for å skaffe meg arbeid».

Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter i Bamble?

Tabell 3.5: Utsagn om skolen. Andel som svarer «stemmer svært godt» og «stemmer ganske godt» – kontrollert for kjønn (Bamble alle):

Utsagn:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Jeg trives på skolen	85,4	83,1	84,3	,473
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	17,3	19,0	18,1	,610
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	26,7	16,7	21,9	,006
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	42,9	38,4	40,7	,301
Når jeg vet noe i timen prøver jeg å være blant de første til å rekke opp handa	59,6	50,6	55,2	,035
Jeg kjeder meg på skolen	70,4	56,7	63,8	,001
Lærerne burde vært strengere mot elever som bråker	42,5	57,2	49,7	,001
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid, sjøl om jeg tar utdanning	15,8	13,3	14,6	,413
Det er alt for mye bråk og uro i timene	41,2	48,5	44,7	,090
Det hender ofte at jeg ikke har gjort lekser	35,6	32,7	34,2	,469
Å få gode karakterer er viktig	92,8	93,0	92,9	,924

Guttene er i større grad problemelever. De blir oftere snakket til i timene fordi de forstyrrer undervisningen. Derimot er guttene i mindre grad enige i at «lærerne burde vært strengere mot elever som bråker», eller at det er «alt for mye bråk og uro i timene». 70,4 prosent av guttene mot 56,7 prosent av jentene er enige i at de «kjeder» seg «på skolen».

På andre områder er forskjellene mellom gutter og jenter mindre. Like mange gutter og jenter trives på skolen. Det er heller ikke noen forskjell i andelen som gruer seg til å gå på skolen eller andelen som ikke har gjort lekser. I Bamble er det mange – 40,7 prosent – og omtrent like mange gutter som jenter, som nedprioriterer skolen slik at det er viktigere å møte venner enn å «gjøre det godt på skolen». Likevel er de aller fleste uavhengig av kjønn enige i at det er viktig «å få gode karakterer». Guttene synes å være litt ivrigere og mer frampå i undervisningen. 59,6 prosent av guttene mot 50,6 av jentene prøver «å være blant de første til å rekke opp handa» når de vet noe i timene. Det er ingen forskjell mellom gutter og jenter i andelen som tror de vil «få store problemer» med å skaffe seg arbeid, sjøl om de tar utdanning.

3.4 Disiplinproblemer og konflikter

En av baksidene ved at unge i så sterk grad presses inn i et mangeårig utdanningsløp, der det hele tida stilles nye krav til læring, er skoletrøtte elever, elever som kjeder seg og som følger dårlig med i undervisningen. Samtidig danner det seg i noen grad motstandskulturer blant elevene – og ulike former for sabotasje (Nordahl 2000). For noen elever kan bråk i timene, uorden og skulk tolkes som en rasjonell handling. Ved å trekke seg unna og opponere, vil elever kunne oppleve å ha en viss kontroll over situasjonen. De bortdefinerer skolens krav og verdier. Gjennom å omdefinere hva som er viktig og hva som er mindre viktig unngår de å mislykkes i egne øyne.

Hvor stort er konfliktnivået i skolehverdagen? Her skal vi konsentrere oss om tre forhold:

Tabell 3.6: Andel som sist år har vært i ulike former for konflikter på skolen mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:	P,=
Blitt innkalt til rektor for noe galt jeg har gjort	18,4	6,6	12,3	,000
Skulket skolen	24,1	19,7	21,9	,235
Hatt en voldsom krangel med en lærer	11,1	9,5	10,3	,552

Gutter har flest konflikter med skolen. Forskjellene mellom gutter og jenter er likevel relativt små. Jentene opplever at de krangler med lærerne omtrent like mye som guttene. Det er heller ikke store forskjeller i hvor mye gutter og jenter skulker. Derimot blir guttene langt oftere innkalt til rektor på grunn av at de har gjort noe galt.

Hvordan er bildet dersom vi sammenlikner situasjonen i Oslo med Bamble?

Tabell 3.7: Andel som siste år har vært i ulike former for konflikter på skolen – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Bamble	Oslo	P=
Blitt innkalt til rektor for noe galt jeg har gjort	13,2	16,7	,097
Skulket skolen	25,7	35,8	,000
Hatt en voldsom krangel med en lærer	11,9	13,8	,298

Flere i Oslo oppgir at de skulker skolen. Omtrent like mange i Oslo og Bamble oppgir at de har «hatt en voldsom krangel med en lærer». Samtidig er

det en tendens til at flere i Oslo har blitt innkalt til rektor. Denne sammenhengen er likevel ikke signifikant. Samla er det ikke store forskjeller. Den mer negative og muligens likegyldige holdningen elevene i Bamble har til skolen gir seg ikke utslag i et høyere konfliktnivå i skolehverdagen.

3.5 Hva fant vi?

Skolen er den helt sentrale del av de unges hverdag. Gjennom skolen får de unge prøvet ut sine evner og muligheter, og her ligger en betydelig seleksjonsmekanisme i forhold til framtid og yrkesvalg. Mange av elevene har store konsentrasjonsvansker. Spesielt er det mange som drømmer seg bort og tenker på andre ting i undervisningen. I Bamble er det hele 59,6 prosent – like mange gutter og jenter – som flere ganger i uka drømmer seg bort. På dette feltet er det forskjeller mellom Bamble og Oslo. Flere i Bamble drømmer, flere har konsentrasjonsproblemer og flere oppgir at de sovner i timene. Til gjengjeld er det flere som kommer for seint til undervisningen i Oslo og som skulker.

Det store flertallet av elevene, både i Oslo og i Bamble, svarer at de trives på skolen. Det er også enighet om at det er viktig med gode karakterer og at utdanning er viktig for framtidig yrkesvalg. Likevel er det flere i Bamble som kjeder seg og mener at det er viktigere å møte venner enn «å lære alt og gjøre det godt på skolen». Guttene er i større grad problemelever. Det er de som bråker mest og er minst interessert i at disiplinen blir innskjerpa. Guttene blir også oftere innkalt til rektor for noe galt de har gjort.

4 Kulturelle praksiser og verdier

4.1 En utvidet horisont

Overgangen fra å være barn til å bli ung innebærer samtidig overgangen fra å leve i en liten familierelatert og privatisert verden til å ta de første stegene i retning av å bli samfunnsborger. Blikket rettes utover. Dette impliserer at perspektiv og problemstillinger endres og utvides kraftig. Tidligere erkjennelser mister sin gyldighet eller utsettes for nye tester og prøvelser. Den unge kan tenke logisk om abstrakte situasjoner, og vurdere filosofiske og religiøse spørsmål ut fra nye perspektiv. Barnetrua er ikke lenger sjølsagt eller innlysende. Problemstillinger knyttet til moral, politikk, verdier, helhet og sammenheng, blir i denne aldersfasen viktig – som en del av identitetsdannelsen og svaret på det grunnleggende spørsmålet: Hvem er jeg?

Her skal oppmerksomheten konsentreres om noen sentrale verdier og oppfatninger på utvalgte felter. Det gjelder de unges religiøse verdier og praksis, holdning til innvandrere, politikk og samfunnsforhold og framtidssvisjoner. Vi skal også se på hvilke kulturelle aktiviteter de unge er opptatt av og hvilken tillit de unge har til ulike samfunnsinstitusjoner.

4.2 Religiøs tilknytning

I Norge er den protestantiske lutherske religionsformen innarbeidet i grunnloven og inngår som en del av statsforfatningen. Samtidig opplever vi et løpende offentlig ordskifte om statskirkeordningen. Argumentasjonen mot, grunner seg på at religiøs tru er en privatsak, og at en slik ordning ikke korresponderer med liberale grunnholdninger om forholdet mellom individ og stat. Argumentasjonen for, og legitimeringen av statskirkeordningen, har som viktig premiss at det store flertallet av den norske befolkning fremdeles er medlemmer av, og slutter opp om statskirkeordningen.

Kristendommen og etter hvert den lutherske varianten er del av en tusenårig norsk kulturarv og tradisjon. I et slikt perspektiv framstår religionen ikke først og fremst som et trosforhold, men som kultur og som en

identitetsmarkør. Vi i Norge tilhører den kristne kulturkrets. Mye tyder på at det skjer et skifte, eller i det minste tydelige endringer, når det gjelder folks holdninger til religiøse spørsmål. Samtidig som færre sier at de trur på Gud i tradisjonell forstand, blomstrer ulike former for alternative livssyn. Det kan være alt fra spådomskunster, spiritisme, astrologi, healing, synske personer, engler og sjelevandring. Med en lite dekkende fellesbetegnelse kalles disse formene gjerne for nyreligiøsitet.

I denne debatten er det av særskilt interesse å undersøke de unges holdninger. Ungdomstida er en spesielt sensitiv fase av livet. En rekke forfattere har pekt på at de meninger og holdninger som danner seg i ungdomsperioden har en tendens til å henge ved utover i livsløpet (Øia og Fauske 2003). Derfor forteller de unges verdisyn mye om hvordan verdigrunnlaget i Norge vil utvikle seg på lenger sikt.

Tabell 4.1: Hvilken religion den enkelte tilhører, Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Oslo	Bamble
Kristendommen	42,7	64,3
Islam	17,7	2,1
Annet	7,2	3,4
Ingen religion	32,4	30,2

P=,000

Den dominerende trosformen blant norske ungdommer er fremdeles kristendommen. I Bamble er det 64,3 prosent som svarer at de regner seg å tilhøre den kristne religionen eller trusretningen. Dette tallet er lavere i Oslo, men må sees i sammenheng med byens store innslag av innvandrerungdom. Ser vi på andelen som oppgir «ingen religion» er det praktisk talt ingen forskjell mellom Bamble og Oslo.

I Bamble er det betydelige forskjeller ut fra kjønn:

Tabell 4.2: Hvilken religion den enkelte tilhører mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter
Kristendommen	59,8	70,8
Islam	1,4	3,0
Annet	2,1	1,5
Ingen religion	36,6	24,7

P=,013

70,8 prosent av jentene mot 59,8 prosent av guttene svarer at de tilhører den kristne religionen. Tilsvarende er det 36,6 prosent av guttene mot 24,7 prosent av jentene som ikke tilhører noen religion.

Spørsmålet blir hvor dypt den religiøse overbevisningen stikker. For mange er det nok slik at å oppgi at de tilhører kristendommen mest uttrykker en kulturell identitet, eller tilhørighet av typen at de er en del av den vestlige kristne kulturkrets. Opplever unge at det forholdet de har til religionen påvirker eller angår dagliglivet? Spørreskjemaet inneholder følgende spørsmål: «Hvor mye betyr din religion for hvordan du lever ditt liv til daglig?» Her er sett på forskjeller mellom gutter og jenter i Bamble.

Tabell 4.3: Hvor mye religionen betyr for hvordan den enkelte lever livet sitt til daglig kontrollert for kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt
Svært viktig	8,5	7,0	7,8
Betyr ganske mye	12,5	14,1	13,3
Betyr lite	25,5	40,2	32,6
Betyr ingen ting	53,5	38,7	46,3

Ch Sq 15,6 p=,001

7,8 prosent mener religionen er «svært viktig» for livsførsel i dagliglivet og 13,3 prosent mener den «betyr ganske mye». Samla mener 78,9 prosent at den betyr «lite» eller «ingen ting» for livsførsel. Forskjellen mellom gutter og jenter er tydelig. Mens 53,5 prosent av guttene mener at religion betyr «ingen ting» gjelder dette for 38,7 prosent av jentene.

Følgende spørsmål er ment å måle styrken i gudstrua, eller i hvilken grad den enkelte trur på en gud. De unge har fått fire svaralternativer og er bedt om å velge ut fra hva de opplever best passer til det de står for.

Tabell 4.4 (Bamble alle): I hvilken grad de unge trur på Gud mot kjønn:

	Gutter	Jenter	Samla
Jeg vet at det finnes en gud	25,6	22,7	24,2
Jeg er litt i tvil, men føler at jeg trur på Gud	24,9	42,4	33,4
Jeg trur ikke på noen gud, men jeg trur på en høyere makt	7,8	10,2	9,0
Jeg trur ikke på noen gud	41,6	24,6	33,4

Ch Sq 25,6, p=,000

Samla, 24,2 prosent, 25,6 prosent av guttene mot 22,7 prosent av jentene, «vet at det finnes en gud». Det er i nasjonal sammenheng et høyt tall (Fauske og Øia 2003). Ytterligere 33,4 prosent, og klart flest jenter, føler at de «trur på Gud» sjøl om de er litt i tvil. Like mange og klart flest gutter svarer at de ikke trur «på noen gud». 9,0 prosent svarer at de ikke trur på noen gud, men at det likevel finnes «en høyere makt».

Hvor ofte utfører eller deltar de unge i religiøse handlinger eller sereomonier. Er de gjennom konkrete handlinger integrert i, og del av et religiøst fellesskap? De unge har fått spørsmål om hvor ofte de går i kirke, moske eller andre religiøse møter. Svaralternativene er «daglig eller nesten daglig», «noen ganger i uka», «noen ganger i måneden», «sjelden» og «aldri».

Tabell 4.5: Hvor ofte den enkelte går i kirke eller deltar i andre religiøse møter mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:
Hver uke	11,6	8,7	10,2
Minst en gang i måneden	8,1	11,3	9,6
Flere ganger i året	15,1	18,5	16,7
En gang i året	26,0	27,2	26,5
Aldri eller nesten aldri	39,3	34,3	36,9

Ch Sq 4,6 p=,333

Andelen som går på ulike former for religiøse møter varierer lite ut fra kjønn. Ikke overraskende går det store flertallet bare i liten grad på religiøse møter. Likevel er det 10,2 prosent som går hver uke, og 9,6 prosent som går minst en gang i måneden. Det handler om en «indre krets» og tilsvarer godt at samla 21,1 prosent mener at religionen er «svært viktig» eller «betyr ganske mye» for hvordan den enkelte lever livet sitt til daglig. Til sammen 63,4 prosent går på religiøse møter en gang i året eller sjeldnere.

I hvilken grad foregår det et skifte, dels i retning av at mange oppgir at de ikke tilhører noen religion, men også i retning av alternative religions- eller trusformer? Samtidig som kirka og tradisjonelle religionsoppfatninger mister fotfeste, blomstrer ulike former for alternative livssyn. Betegnelsen nyreligiøsitet kan være misvisende fordi mye av dette er gammelt tankegods – til dels eldre enn kristendommen. Vi kan her ikke si mye om endring i et lenger perspektiv. Likevel er det av interesse å se i hvilken grad slike forestillinger er utbredt blant de unge.

Tabell 4.6: Svar på spørsmålet: «I den senere tid har en del alternative trosretninger eller forestillinger blitt populære. Hva mener du? Sett kryss i den ruta som best dekker ditt syn» – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassesetrinn):

Andel som svarer: «Jeg er overbevist om at det er rett», eller: «Det kan være rett noen ganger»:	Oslo	Bamble	P=
Spådomskunster (tarotkort, glasskuler og lignende)	18,3	13,1	,014
Tankeoverføring	15,4	14,0	,457
Synske evner	28,4	34,4	,016
Astrologi (stjernetydning)	29,4	27,6	,452
Spiritisme (tru på ånder)	25,9	35,3	,000
Gjenferd og spøkelser	32,8	47,3	,000

Mest vanlig er det å tru på spøkelser og gjenferd. I Bamble er det hele 47,3 prosent som oppgir at de trur på spøkelser og gjenferd. Tilsvarende er det 34,3 prosent som har sans for spiritisme. Det er også ganske mange som trur på synske evner og astrologi. 34,4 prosent trur på synske evner og 27,6 prosent på astrologi. Minst vanlig er det å tru på spådomskunster og tankeoverføring. Likevel er det et betydelig framtidig marked for spekulanter også på disse feltene. Tendensen går i retning av at noen flere i Bamble sammenliknet med Oslo trur på slike fenomener.

Jenter er mer tilbøyelig til å ha en tradisjonell gudstru. Hvilke forskjeller er det mellom gutter og jenter i Bamble når det gjelder holdningen til nyreligiøse temaer? I Bamble har de unge også fått spørsmål om engler.

Tabell 4.7: Svar på spørsmålet: «I den senere tid har en del alternative trosretninger eller forestillinger blitt populære. Hva mener du? Sett kryss i den ruta som best dekker ditt syn» – kontrollert for kjønn (Bamble alle):

Andel som svarer: «Jeg er overbevist om at det er rett», eller: «Det kan være rett noen ganger»:	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Spådomskunster (tarotkort, glasskuler og lignende)	9,7	17,3	13,4	,011
Tankeoverføring	10,8	15,8	13,2	,096
Synske evner	27,9	39,8	33,7	,004
Astrologi (stjernetydning)	25,9	32,7	29,2	,091
Spiritisme (tru på ånder)	27,9	45,4	36,4	,000
Gjenferd og spøkelser	36,8	58,5	47,3	,000
Engler	30,5	33,5	31,9	,463

Gjennomgående er jentene mer åpne overfor denne typen fenomener. Det gjelder spådomskunster, synske evner, spiritisme og gjenferd og spøkelser. For fenomener som tankeoverføring og astrologi er det en klar, men likevel

ikke signifikant, tendens til at jentene er mest aksepterende. Bare når det gjelder å tru på engler er det ingen tydelige forskjeller mellom gutter og jenter. 30,5 prosent av guttene mot 33,5 prosent av jentene mener at det «er rett» eller at det «kan være rett noen ganger».

4.3 Politikk og samfunn

For barn er temaer knytta til politikk og samfunn en fremmed verden – utenfor rekkevidde til å gripe eller forstå. Når barnet går over til å bli ungdom rykker samfunnets realiteter nærmere i form av konkurranse om karakterer, utdanningsplaner, arbeid, bolig og studiegjeld. Møtet med samfunnet har også mer prinsipielle, filosofiske og moralske sider. Refleksjoner omkring politiske og samfunnsrelaterte problemstillinger inngår som en del av de unges identitetsdannelse, og som problemstillinger de unge tvinges til å ta stilling til på vegen fra den privatiserte familie til å bli et samfunnsindivid.

Hva mener unge i Bamble om et sett synspunkter eller målsettinger for samfunnet? Er det slik at en individualistisk livsform også fremmer sterkt konkurransepregete holdninger som igjen gjør at mer kollektive politiske verdier er på retur? Svaralternativene var: «svært viktig», «litt viktig» og «ikke viktig». Her er sett på andelen som svarer «svært viktig».

Svara er ordna slik at de utsagna som har sterkest oppslutning er kommer øverst i tabellen. Høyest prioriterer de unge arbeid til alle, miljø og forurensing, lov og orden og bekjempelse av fattigdom. Andre temaer som er viktige for de unge, er – underlig nok – avgifter på bensin og diesel og å «sørge for at gamle får en trygg og verdig alderdom». Samla gir disse prioriteringene et sterkt budskap om sosialt engasjement. Dette er samtidig sentrale og gjerne sosialdemokratiske målsettinger og verdier i det norske politiske landskapet. Det er viktig å opprettholde lov og orden, men også at alle får arbeid, og at alderdommen til de gamle sikres.

Tabell 4.8: Nedafor er det lista opp en del mulige synspunkter eller målsettinger for samfunnet. Vi vil gjerne vite hvor viktig du synes disse målsettingene er? Andelen som svarer «svært viktig» (Bamble alle):

Utsagn:	Gutter	Jenter	Snitt	P=
Å sikre at alle som ønsker det får arbeid	57,8	72,3	64,9	,001
Beskytte miljøet mot forurensning	57,6	69,4	63,4	,006
Opprettholde lov og orden	56,6	69,1	62,8	,004
Sørge for at ingen er fattige i Norge	49,6	74,5	61,9	,000
Senke avgiftene på bensin og diesel	53,0	60,2	56,5	,103
Sørge for at gamle får en trygg og verdig alderdom, selv om det går på bekostning av oss unge	41,4	59,3	50,2	,000
Sikre at alle får bedre personlig økonomi	39,1	54,3	46,6	,001
Beskytte det som er igjen av urørt norsk natur mot alle slags inngrep (f.eks. veibygging og hogst)	39,6	50,2	44,8	,017
Arbeide for at Norge skal hevde seg godt i internasjonal idrett	41,5	38,0	39,8	,430
Bevare Norge fritt og uavhengig av internasjonal innflytelse	36,7	41,9	39,2	,322
Sørge for å bevare levedyktige bestander av de store rovdyra våre, uansett om de dreper husdyr (f.eks. sau)	36,9	40,6	38,7	,402
Arbeide for at antallet skilsmisser skal gå ned	32,1	41,0	36,5	,041
Få til høy økonomisk vekst	29,3	33,1	31,3	,411
Gi folk mer å si i viktige politiske avgjørelser	23,7	33,1	27,4	,062
Beskytte norsk kultur og språk mot engelsk og amerikansk påvirkning	28,2	22,0	25,2	,114
Overlate mer av omsorgen for gamle til barn og andre slektninger	20,0	24,8	22,4	,198
Redusere det offentlige innblanding i innbyggernes liv	18,6	22,9	20,7	,240
Legge forholdene til rette for at Norge kan ta imot flyktninger og innvandrere	15,0	23,2	19,0	,021
Gi mer oljepenger til fattige land, istedenfor å spare oljepenger til oss selv	13,5	24,2	18,8	,002
Privatisere offentlige skoler	17,1	19,7	18,4	,456

Dette engasjementet er likevel i stor grad knytta til forhold i det norske samfunnet. De unge er i liten grad tilhengere av å gi mer penger «til fattige land», eller til at Norge skal ta i mot flyktninger og innvandrere. Disse prioriteringene kommer helt på bunnen sammen med å «privatisere offentlige skoler» og å «overlate mer av omsorgen for gamle til barn og andre slektninger». Avvisning av flyktninger, innvandrere og hjelp til fattige land går ikke sammen med noen sterk vektlegging av nasjonale norske verdier og

holdninger. 39,2 prosent mener det er «svært viktig» å «bevare Norge fritt og uavhengig av internasjonal innflytelse», mens bare 25,2 prosent er opptatt av å «beskytte norsk kultur og språk mot engelsk og amerikansk påvirkning». 39,8 prosent mener det er «svært viktig» at Norge «skal hevde seg godt i internasjonal idrett».

Sjøl om naturvern generelt prioriteres høyt slik at 63,4 prosent mener det er «svært viktig» å «beskytte miljøet mot forurensing», er det færre som er opptatt av et mer tradisjonelt og klassisk syn på naturvern. 44,8 prosent ser det som «svært viktig» å «beskytte det som er igjen av urørt norsk natur», og enda færre, 38,7 prosent, er sterkt engasjert i «å bevare levedyktige bestander av de store rovdyra».

Økonomi betyr en del for mange. 46,6 prosent mener det er «svært viktig» at «alle får bedre personlig økonomi». Økonomisk vekst i seg sjøl er derimot lavt prioritert. De unge er heller ikke særlig opptatt av demokrati i betydningen at folk skal få «mer å si i viktige politiske avgjørelser». De er heller ikke i særlig grad bekymra for det høye antallet skilsmisser.

For en rekke av disse utsagna er det tydelig forskjeller mellom gutter og jenter. Et gjennomgående trekk er at jentene i større grad enn guttene støtter opp om ulike politiske prioriteringer. Heller ikke på områder der det ut fra tradisjonelle kjønnsroller er rimelig å forvente at gutter ville prioritere høyest, finner vi noen slik tendens. Det gjelder for eksempel priser på bensin og diesel og at Norge skal hevde seg godt i internasjonal idrett. Forklaringen må tilskrives noen mer grunnleggende forskjeller mellom gutter og jenter som gjør seg gjeldende i denne aldersgruppa. Jentene er gjennomgående mer støttende og positive uansett tema, mens guttene på sin side har lettere for å si nei.

4.4 Tillit

En annen side ved det forholdet de unge har til politikk og samfunn er i hvor stor grad de unge har tillit til ulike samfunnsinstitusjoner og samfunnseliter. Et spørsmål har følgende formulering: Hvor sterk tillit har du til følgende institusjoner eller instanser i samfunnet. Svaralternativa er «sterk tillit», «ganske mye tillit», «ganske lite tillit» og «svært liten tillit». De institusjonene det spørres etter er kirken, skolen, barnevernet, rettsvesenet, politiet, politikere, stortinget og helsevesenet.

I noen grad er det uklart hva et slikt spørsmål måler. På et overordna nivå gir svarene en indikasjon på hvor integrert den enkelte er i det norske samfunnet og hvor sterk tilliten til samfunnets bærende institusjoner er. Samtidig vil svarene i varierende grad også være influert av personlige oppfatninger om hva disse ulike institusjonene står for. Det gjelder i høy grad de institusjonene som er omstridt, som regjeringen og kirken. Det er rimelig å tenke at den som er mot regjeringens politikk, og som sympatiserer med andre partier enn de som inngår i regjeringen, samtidig har mindre tillit til regjeringen. Likevel er det fullt mulig å ha tillit til en regjering som øverste representant for landets og nasjonens interesser uten å være politisk sympatisør. Det samme gjelder for kirken. Kirken har et ansikt utad og står for noe som kan vekke tillit og respekt, eller avsky, uavhengig av om den enkelte er kristen, muslim eller ingen av delene. Andre av disse institusjonene er mer verdinøytrale i en slik kontekst. Det gjelder skole, rettsvesen, politi, storting, barnevern og helsevesen.

Tabell 4.9: Andel som har «meget stor» eller «stor tillit» til ulike samfunnsinstitusjoner mot kjønn (Bamble alle):

Tillit til:	Gutter	Jenter	Snitt	P=
Politiet	71,3	81,0	75,9	,010
Politikere	23,0	23,8	23,4	,847
Skolen	44,0	53,1	48,3	,040
Barnevernet	35,0	52,7	43,4	,000
Dommere og advokater	52,3	61,1	56,9	,074
Leger og sjukehus	77,2	84,3	80,6	,039
Stortinget	35,6	30,8	33,3	,253

Gjennomgående er det jentene som viser størst tillit og er mest positive til disse ulike samfunnsinstitusjonene og representantene for samfunnsmyndighet. Det gjelder i særskilt grad for barnevernet, men også for politiet, leger og sjukehus og skolen. Når det gjelder dommere og advokater er det en tydelig, men likevel ikke signifikant tendens til at jentene viser mest tillit. I synet på politikere og storting er det ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. På disse områdene er mistilliten stor uansett. Mønsteret gjentar seg fra det vi fant for politiske prioriteringer. Jentene har lettere for å si ja. Hvilke forskjeller er det mellom Bamble og Oslo?

Tabell 4.10: Andel som har «meget stor» og «stor tillit» til ulike samfunnsinstitusjoner. Bamble sammenliknet med Oslo (9. og 10. klassetrinn):

Tillit til:	Oslo	Bamble	P=
Politiet	69,8	75,1	,036
Politikere	27,3	20,1	,003
Skolen	53,8	45,8	,004
Barnevernet	49,7	41,5	,003
Dommere og advokater	65,0	56,9	,002
Leger og sjukehus	84,1	80,4	,064
Stortinget	41,6	31,4	,000

Unge i Bamble sammenliknet med Oslo har større tillit til politiet. Gjennomgående er det likevel unge i Oslo som viser størst tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Både for politikere, skolen, barnevernet, dommere og advokater og Stortinget er det unge i Oslo som signifikant har størst tillit sammenliknet med unge i Bamble.

Med Bamble som utgangspunkt er det to typer institusjoner som har mest tillit. Det gjelder leger og sjukehus og politiet. Andre institusjoner som har rimelig høy tillit er dommere og advokater, skolen og barnevernet. Politikere har klart minst tillit. Bare 20,1 prosent av de unge i Bamble har «meget stor» eller «stor tillit» til politikere. Stortinget kommer noe bedre ut. 31,4 prosent har tillit til Stortinget. Det er vanskelig å avgjøre hva mangel på tillit har å si i en større sammenheng. De som mangler tillit har også signalisert noe om mangel på sosiale band til sentrale normdannende og regelsettende institusjoner i samfunnet. Er dette en gruppe unge som i større grad er på drift?

4.5 Holdninger til innvandrere

Dagens unge har i motsetning til foreldregenerasjonen vokst opp i et samfunn prega av nærværet av ulike etniske grupper. Holdninger til innvandrere i Norge er innvevd i et omfattende retorikk som utfolder seg på mange plan. Norske ungdommer mottar hele tida sterke moralske budskap fra skole, kulturliv, aviser og den alminnelige offentlige liberale opinion. Budskapet er «antirasisme» formidlet gjennom slagord av typen «fargerikt fellesskap», «åpenhet» og «kulturelt mangfold». Positiv holdning til innvandring, og til et multikulturelt Norge, har blitt en del av det politisk korrekte. Samtidig formidler media en annen type tabloidisert retorikk der innvandrere og

etniske minoriteter, spesielt fra den såkalt «ikke vestlige verden» knyttes til terrorisme, bomber og organisert kriminalitet. Unge i Bamble er nokså negative til at Norge skal ta i mot flyktninger og innvandrere. Gjenspeiler dette seg i en generell negativ holdning også til innvandrere?

I spørreskjemaet er det rekke av spørsmål eller utsagn som er ment mer konkret å måle etnisk holdning både blant norske og innvandrere. Spørsmål om fremmedfiendtlighet er delvis hentet i fra Jenssen og Engesbakk (1994) og Hernes og Knudsen (1994). Utsagnene er formulert på følgende måte: «Under står det noen påstander om innvandrere. Kryss av i den rubrikken som passer best til ditt syn». Svaralternativa er «helt enig», «nokså enig», «nokså uenig» og «helt uenig». Det blir dermed opp til den enkelte å definere hva og hvem som er innvandrer. I dette ligger den mulighet at naboer og kjente brukes som modeller. Alternativt kan det være det medieskapt bildet av innvandrere som er referanserammen.

Tabell 4.11: Andel i Bamble og Oslo med to norskfødte foreldre som sier seg helt eller nokså enig i et sett med påstander om innvandrere (9. og 10. klassetrinn)

Utsagn:	Oslo	Bamble	P=
Det følger økende kriminalitet og voldsbruk med innvandrere	64,7	71,9	,007
Jeg kan godt tenke meg å ha innvandrere som naboer	64,8	44,3	,000
Innvandrere blir diskriminert på arbeidsmarkedet. De kommer aller bakerst i arbeidskøen	50,8	50,2	,827
Innvandrerne er vanligvis dyktige mennesker som styrker norsk arbeidsliv	67,0	56,6	,000
Jeg går gjerne til en lege som er Innvandrer	66,6	50,0	,000
I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn	40,4	65,5	,000
Det følger økende bruk av narkotika med innvandrere	40,0	56,4	,000
Jeg tror ikke jeg ville trives på en arbeidsplass med mange innvandrere	33,9	38,1	,117
Innvandrerne prøver ofte å utnytte vår sosiale hjelpeordninger, noe som går ut over nordmenn	44,6	54,2	,001
Jeg kunne tenke meg å få en innvandrer giftet inn i min nærmeste familie	45,3	33,1	,000
Jeg kunne godt tenke meg å ha en innvandrer til kjæreste	49,4	28,1	,000
Jeg kunne godt tenke meg å gifte meg med en innvandrer	38,0	21,3	,000
Jeg synes at innvandrerne skal opprettholde sine egne kulturtradisjoner, og ikke tilpasse seg den norske	28,3	36,4	,002
Jeg synes at innvandrerne skal tilpasse seg norske kulturtradisjoner og ikke opprettholde sine egne	46,7	48,2	,585
Jeg synes at innvandrerne skal opprettholde sine egne kulturtradisjoner, men også tilpasse seg de norske	85,6	75,9	,000
Innvandrerne tilfører Norge viktig kunnskap om andre kulturer	78,3	70,3	,001

Et problem i tolkningen av slike fordelinger kan være at noen av utsagna ikke bare måler holdninger. De uttrykker saksforhold som det er mulig å være enig eller uenig i – uten at dette behøver å signalisere holdningen til innvandrere mer generelt. Om det følger mer narkotika og kriminalitet med innvandrere er i prinsippet et empirisk spørsmål. Tilsvarende gjelder utsagn om at «innvandrere blir diskriminert på arbeidsmarkedet». Likevel er disse saksforholda uklare og omstridte. Tolkningen vil derfor normalt uttrykke en holdning.

De fleste unge i Bamble er mot at innvandrerne skal opprettholde sin egen kultur og ikke tilpasse seg den norske. Derimot ønsker det store flertallet at innvandrerne, når de tilpasser seg norsk kultur, også skal ta vare på sitt eget. Positivt tolket er norske ungdommer tilhengere av integrering. Et flertall mener at innvandrerne på ulike områder tilfører det norske samfunnet verdifulle ressurser. Innvandrerne tilfører det norske samfunnet viktig kunnskap om andre kulturer og er «dyktige mennesker som styrker norsk arbeidsliv».

Noen av disse utsagna uttrykker en holdning der hovedbudskapet er at vi må tenke norsk, og først og fremst ta vare på interessene til den norske delen av befolkningen. De unge er sterkt splittet i forhold til slike problemstillinger. Et flertall i Bamble mener at vi «i dårlige tider først og fremst bør sørge for arbeid til nordmenn». Samtidig mener halvparten at innvandrerne blir diskriminert på arbeidsmarkedet, mens 54,2 prosent mener at innvandrerne utnytter våre sosiale hjelpeordninger, slik at de norske blir tapere.

En spesiell side ved forholdet mellom norske ungdommer og innvandrere er knyttet til oppfatninger om at innvandrerne utgjør en fare eller en trussel. Om slike holdninger handler om frykt, fordommer, gjenspeiler et mediebilde, eller mer er en konstatering av noe de unge mener å ha erfart, er umulig å gi noe sikkert svar på. Hele 71,9 prosent mener at det følger økt kriminalitet og bruk av vold med innvandrerne. Samtidig mener 56,4 prosent at innvandrerne bidrar til økt bruk av narkotiske stoffer. Hvordan skal disse svarfordelingene tolkes? Sikkert er det at mange på ulike områder uttrykker skepsis, eller ønsket om å bevare en viss avstand.

Enda en dimensjon handler om intimitet og nærhet. Hvor langt er norske ungdommer villige til å slippe innvandrerne inn på seg? Det bildet

som framtrer er nokså restriktivt og avvisende. I Bamble er det bare 44,3 prosent som godt kunne tenke seg «å ha en innvandrer som naboer», mens 38,1 prosent er av den oppfatning at de ikke ville trives på en «arbeidsplass med mange innvandrere». 33,1 prosent kan tenke seg «å få en innvandrer gift» inn i den nærmeste familien, 28,1 prosent kunne tenke seg en innvandrer til kjæreste og bare 21,3 prosent kan tenke seg å gifte seg med en innvandrer.

4.6 Framtida

Hvilke oppfatninger har de unge om framtida? Er de optimister på egne vegner, eller er de fulle av bekymringer? Svaralternativa er «ja», «nei» og «vet ikke». Det er naturlig nok vanskelig å spå om framtida. Derfor er det også ganske mange som svarer «vet ikke» på disse spørsmåla. Her er sett på andel som svarer ja.

Tabell 4.12: Hvilke oppfatninger den enkelte har til ulike spørsmål eller temaer som berører framtida. Andel som svarer ja mot kjønn (Bamble alle):

Trur du at:	Gutter	Jenter	Snitt	P=
Du blir arbeidsledig	17,0	14,1	15,6	,363
Du får bedre økonomi enn dine foreldre	31,2	29,8	30,5	,722
Du vil bli skilt	7,6	4,2	6,0	,093
Du vil komme til å eie din egen bolig	85,3	91,3	88,2	,031
Du vil bli boende i Norge som voksen	63,6	70,1	66,8	,111
Du vil få et godt og lykkelig liv	80,2	72,6	76,5	,037
Du vil komme til å få en ledende stilling	29,4	28,8	29,1	,886
Du vil oppleve en omfattende miljøkatastrofe	27,6	27,9	27,7	,936

Gutter og jenter er påfallende samstemte i vurderingen av slike spørsmål. Uvisst av hvilken grunn er det noen flere jenter som trur at de vil komme til å eie egen bolig. Til gjengjeld er det flest gutter som mener at de «vil få et godt og lykkelig liv». Det er ingen signifikante forskjeller i andelen gutter og jenter som trur de vil bli arbeidsledige, få bedre økonomi enn foreldrene, bli skilt, oppleve en omfattende miljøkatastrofe eller bli boende i Norge som voksen. Heller ikke i andelen som trur de «vil komme til å få en ledende stilling» er det forskjeller mellom gutter og jenter. Dette indikerer et skifte i kjønnsrolletenking. Hvilke forskjeller er det mellom Bamble og Oslo?

Tabell 4.13: Hvilke oppfatninger den enkelte har til ulike spørsmål eller temaer som berører framtida (9. og 10. klassesetrinn):

Trur du at:	Oslo	Bamble	P=
Du blir arbeidsledig	18,9	15,5	,109
Du får bedre økonomi enn dine foreldre	42,3	31,7	,000
Du vil bli skilt	10,7	5,2	,001
Du vil komme til å eie din egen bolig	85,9	89,2	,078
Du vil bli boende i Norge som voksen	58,4	65,1	,011
Du vil få et godt og lykkelig liv	75,2	75,7	,819
Du vil komme til å få en ledende stilling	38,7	30,0	,001
Du vil oppleve en omfattende miljøkatastrofe	33,4	26,7	,009

Rundt tre av fire unge, både i Bamble og i Oslo trur at de «vil få et godt og lykkelig liv. Negativt tolket innebærer det at hver fjerde unge langt fra er sikre på at de vil få et godt liv. Ganske mange er usikre på økonomien. 42,3 prosent i Oslo og 31,7 prosent i Bamble er av den oppfatning at de vil få «bedre økonomi enn dine foreldre». Et klart flertall, spesielt i Bamble, føler seg altså usikre på at den velstandsøkningen som foreldrene har opplevd vil fortsette inn i neste generasjon. Til sammenlikning er det mellom 15 og 20 prosent, noen flere i Oslo, som mener at de vil komme til å bli arbeidsledige. Det store flertallet – og noen flere i Bamble – trur at de vil komme til å eie sin «egen bolig». Tradisjonen med å eie egen bolig sitter dypt i den norske folkesjela. På ett område er det særskilt store forskjeller mellom unge i Bamble og i Oslo. Mens 58,4 prosent av de unge i Oslo mener de «vil bli boende i Norge som voksne», gjelder det for 65,1 prosent av de unge i Bamble. Uansett er det ganske mange av de unge som holder mulighetene åpne for å bosette seg i et annet land.

Flere i Oslo trur at de vil komme til å bli skilt. Det er en realistisk avspeiling av at flere i Oslo faktisk skiller seg. Det er også flere i Oslo som trur at de vil få en ledende stilling. Ikke så veldig mange, hver tredje unge i Oslo og 26,7 prosent i Bamble, er av den oppfatning at de «vil oppleve en omfattende miljøkatastrofe». Uroen over klimaendringer og andre miljøtrusler stikker ikke spesielt dypt i ungdomsbefolkningen. Det er faktisk flere både i Bamble og Oslo som tror at de vil oppnå en ledende stilling.

I spørreskjemaet er det også et spørsmål som er ment å måle hvor sterk tilknytningen er til hjemstedet. Problemstillingen er om den enkelte kunne

tenke seg «å la dine barn vokse opp i strøket der du bor?». I dette ligger det også et valg om framtid.

Tabell 4.14: Om den enkelte kunne tenke seg å la sine barn vokse opp i strøket der du bor?» mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt
Ja, gjerne	68,6	69,2	68,9
Verken ja eller nei	21,4	19,4	20,4
Nei	10,0	11,4	10,7

Ikke signifikante forskjeller

Nesten 70 prosent svarer at de «svært gjerne» eller «gjerne» kunne tenke seg å la sine barn vokse opp i strøket der de bor, mens vel ti prosent ikke synes dette er noen god ide. Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter. Hvilke forskjeller er det mellom Bamble og Oslo?

Tabell 4.15: Om den enkelte kunne tenke seg å la sine barn vokse opp i strøket der du bor?». Sammenliknet for Oslo og Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Oslo	Bamble
Ja, gjerne	70,0	69,0
Verken ja eller nei	17,1	19,6
Nei	12,9	11,4

Ikke signifikante forskjeller

Til tross for at vi må forvente at både lokalmiljø og andre trekk ved bosituasjonen framtrer nokså forskjellig, når storbyen Oslo sammenliknes med et småkalasamfunn som Bamble, er det ingen forskjeller. 70,0 prosent i Oslo og 69,0 prosent i Bamble ser gjerne at barna vokser «opp i strøket der du bor». 12,9 prosent i Oslo og 11,4 prosent i Bamble svarer «nei» på dette spørsmålet. I overkant av hver tiende unge har altså lokalmiljøet opp i halsen.

4.7 Kulturelle aktiviteter

En sentral del av mediebildet formidles eller presenteres gjennom kulturinstitusjoner i form av teater, idrettsarrangement, museer, kino, utstillinger og konserter. Omfanget, målt i timer eller antall ganger i året, er ofte lite, nesten forsvinnende lite sammenliknet den tid som brukes til å lese aviser, se på TV eller lytte til musikk. Betydningen for den enkelte er likevel ikke

nødvendigvis knytta til hvor ofte den enkelte for eksempel går i teater. Verdien kan ligge i budskapet og mediets egenart, form og innhold. Slike begivenheter eller besøk er ofte løfta ut av hverdagen. De framstår som begivenheter med særskilt tyngde, eller som en særskilt avgrensa opplevelse. Når det gjelder en del av de mer finkulturelle kulturtilbuda har unge blandete erfaringer. Sjøl om noen synes det er spennende er det også mange som kjeder seg (Moshuus 1997).

Avhengig av hvor vanlig de ulike aktivitetene er, spørres det i spørreskjemaet etter antall ganger siste måned og siste år. For å få en enkel oversikt er det her bare skilt mellom de som siste måned eller siste år har vært på eller gjort noen av disse tingene.

Tabell 4.16: Kulturelle opplevelser og erfaringer, andel som sist måned har gjort noen av følgende ting – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Oslo	Bamble	P=
Siste måned:			
Vært på kino	61,1	52,9	,002
Vært på bibliotek	44,5	34,4	,000
Spilt teater	13,2	7,3	,001
Vært tilskuer på idrettsarrangement	40,2	30,4	,000

Kinobesøk er ikke lenger spesielt vanlig. I Bamble er det bare vel halvparten som har vært på kino én eller flere ganger siste måned. 34,4 prosent har vært på bibliotek. Det er flere enn andelen som har vært tilskuere på idrettsarrangement. Teater er tydeligvis for en elite. Bare 7,3 prosent har deltatt i denne typen aktivitet siste måned. Flere i Oslo har vært på kino, bibliotek, spilt teater og vært tilskuer på idrettsarrangement siste måned. Hele vegen er det en tydelig og signifikant tendens til at unge i Oslo bruker mer av disse tilbuda. Dette er ikke uten videre enkelt å forklare. Kinotilbudet er helt sikkert mer variert og bedre i Oslo, men tilgangen til bibliotek og ulike idrettsaktiviteter er minst like stort på et mindre sted.

Tabell 4.17: Kulturelle opplevelser og erfaringer, andel som sist år har vært på noen av følgende ting – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klasstrinn):

	Oslo	Bamble	P=
Siste år: Vært på:			
Teater	45,2	19,4	,000
Revy/Musikkspill	49,2	24,4	,000
Klassisk konsert	10,3	7,9	,146
Pop rock konsert	24,0	26,6	,289
Kunstutstilling	23,7	12,0	,000
Museum	39,3	18,5	,000

Langt flere i Oslo har vært på teater og revy/musikkspill siste måned. I Oslo er det hele 45,2 prosent som oppgir at de har vært på teater, mot 19,4 prosent i Bamble. Det er også store forskjeller i andelene som sist år har vært på kunstutstilling og museum. Klassisk konsert bryter dette mønsteret. 7,9 prosent i Bamble og 10,3 prosent i Oslo har sist år vært på klassisk konsert. Her er forskjellene ikke signifikante. For pop eller rockekonsert går tendensen i retning av at flere unge i Bamble har vært tilskuer eller tilhører på slike evenement.

Vi kan undres over de sterke kontrastene. Noe handler sikkert om at tilbudet er mye større i hovedstaden. Likevel er det grunn til å mene at tilbudet i Oslo også er større når det gjelder pop- og rockekonsert. Noe av forklaringen ligger derfor også i befolkningens sosiokulturelle sammensetning. Såkalte finkulturelle aktiviteter som teater og kunstutstillinger er sterkt relatert til heimen og til sosial klasse (Fauske og Øia 2003). Bourdieu kaller dette fenomenet for kulturell kapital (1995). I Oslo er det et voksent teaterpublikum og et kunstinteressert publikum som et stykke på veg mangler i Bamble.

4.8 Hovedtrekk

De unges religiøse univers er sammensatt. Flertallet i Bamble, 64,3 prosent, bekjenner seg til kristendommen. Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter. Samtidig er det 30,2 prosent som svarer at de ikke tilhører noen religion. Det er klare forskjeller mellom gutter og jenter slik at jentene er mer religiøse. Blant unge i Oslo svarer 17,7 prosent at de er muslimer mens 42,7

prosent bekjenner seg i en eller annen form til kristendommen. Andelen som oppgir at de ikke tilhører noen religion er nokså lik i Oslo og Bamble.

I overkant av 20 prosent – om lag like mange gutter og jenter – mener at religionen betyr «ganske mye» eller er «svært viktig» for livsførselen. 46,3 prosent, og flest gutter, mener at religionen ikke betyr noe for livsførsel. Tilsvarende er det 24,2 prosent – om lag like mange gutter som jenter – som «vet at det finnes en gud». 33,4 prosent – mest gutter – trur ikke på noen gud. Rundt 20 prosent går på religiøse møter minst en gang i måneden. Heller ikke her er det forskjeller mellom gutter og jenter. I den aktive kjernen som både trur fast og sterkt, og som samtidig går på møter og mener budskapet har konsekvenser for livsførsel, er det om lag like mange gutter som jenter. Derimot er guttene i klart flertall blant de som mener de ikke har noe forhold til religiøse verdier.

Såkalt alternative religionsformer er utbredt. Mest vanlig er det å tru på gjenferd og spøkelser. Hele 47,3 prosent mener det «er rett» eller at det «kan være rett noen ganger». Det er også ganske vanlig å tru på spiritisme, astrologi, engler og synske evner. Med unntak av engler er det jentene som er mest åpne for slike fenomener. Tendensen går i retning av at noen flere i Bamble sammenliknet med Oslo trur på slike fenomener. Spesielt gjelder det spøkelser, gjenferd og spiritisme.

Elevene har også fått spørsmål om politikk og samfunn. Hvilke tanker gjør de unge seg på dette området? Er det slik at mer konkurransepregete holdninger gjør at kollektive politiske verdier er på retur? De unge er mest opptatt av arbeid, miljø, lov og orden og fattigdom. Det er gode sosialdemokratiske dyder som gir et tydelig signal om sosialt engasjement. Solidariteten når i liten grad ut over Norges grenser. De unge bryr seg i liten grad om u-hjelp eller innvandrere og flyktninger. Norge som nasjon og kulturelt fellesskap står heller ikke sterkt. Bedre økonomi betyr en del for mange. Jentene er gjennomgående mest positive uansett tema.

Jentene har også mest tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Det gjelder politiet, skolen, barnevernet og helsevesenet. Sterkest tillit har leger og sjukehus og politiet. 80,6 prosent har «meget stor» eller «stor» tillit til leger og sjukehus mens 75,9 prosent har tilsvarende tillit til politiet. Minst tillit har stortinget og politikere. Bare 23,4 prosent har tillit til politikere. Unge i

Oslo viser gjennomgående større tillit til ulike samfunnsinstitusjoner sammenliknet med Bamble.

Dagens unge har vokst opp i et mer multikulturelt samfunn sammenlikna med foreldrene. Samtidig er det her store forskjeller mellom Oslo og Bamble. Har disse ulike erfaringene også konsekvenser for holdninger og innstillinger til innvandrerne som gruppe? Tendensen er klar i retning av at unge i Bamble er mer negative til innvandrere sammenliknet med unge i Oslo. Spesielt er dette tydelig når det gjelder temaer knytta til intimitet og nærhet, som å ha en innvandrer til kjæreste eller å ha innvandrere som naboer. Grunnen kan ligge i det enkle forhold at unge i Oslo etter hvert har en lang historie med å omgås unge fra ulike kulturer og med ulik etnisk bakgrunn. Ikke desto mindre er det en betydelig reservasjon mot innvandrere også i ungdomsmiljøene i Oslo.

Hvilke forventninger og oppfatninger har de unge til framtida? Gutter og jenter er i stor grad samstemte om slike spørsmål. Mange svarer fornuftig nok «vet ikke». 88,2 prosent av de unge i Bamble trur at de vil komme til å eie egen bolig mens 66,8 prosent trur at de vil komme til å bli boende i Norge som voksne. Det store flertallet trur også at de vil komme til å få et godt og lykkelig liv. Likevel er nesten hver fjerde unge usikre på dette. Bare 30,5 prosent tror de vil få bedre økonomi enn foreldrene, mens 27,7 prosent ser for seg at de vil oppleve en omfattende miljøkatastrofe. Sammenliknet med Oslo er det flere i Oslo som trur at de vil bli skilt, det er også flere i Oslo som trur at de vil oppleve en omfattende miljøkatastrofe.

I spørreskjemaet er det også et spørsmål som er ment å måle hvor sterk tilknytningen er til hjemstedet målt ut fra om de kunne tenke seg å la sine barn vokse opp «i strøket der du bor». Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter eller mellom Oslo og Bamble. I Bamble er det 69,0 prosent som svarer at de «svært gjerne» eller «gjerne» kunne tenke seg å la sine barn vokse opp i strøket der de bor.

De unge i Oslo er langt mer aktive når det gjelder å benytte seg av ulike kulturtilbud. Det gjelder kinobesøk, bruk av offentlig bibliotek, teateraktiviteter og idrettsarrangement. Tilsvarende er det flere i Oslo som går på teater, revy, kunstutstillinger og museum. Disse forskjellene er ikke enkelt å forklare gjennom bare å vise til at tilbudet er større i Oslo.

5 Moderne fritid

5.1 Et område for læring

Mye av dagliglivet går med til samvær med familie, plikter i hjemmet, eller til å slappe av og være alene. Helt sentralt står likevel aktiviteter som danner ramme og kontekst omkring ulike former for fellesskapet og aktiviteter som de unge deler seg i mellom. Sentrale komponenter i barns og unges livsstil og levevaner får sin utforming gjennom fritida og i samvær med andre unge. Fritid er et fenomen nær forbundet med framveksten av en vestlig ungdomsrolle. Overgangen mellom arbeid og fritid er i mange tilfeller flytende – og ikke nødvendigvis skilt i tid og rom. Skoleelever er på samme tid både klassekamerater, venner og jamnaldrende. Fritid sammen med jamnaldrende representerer et stort nytt felt for opplevelse og dannelse av identitet (Piaget 1973).

Fritida, vennskapet og samværet med jamnaldrende er et alternativ til mor og far på en rekke områder. Det gjelder intimitet, sjøaktelse, leveregler, verdier, kulturelle koder, tolking og tilknytning. Det intense livet i kameratflokkene framstår som en nødvendig stasjon på veien mot løsrivelse fra familien og danningen av individet. Sammen skal de unge tolke og forstå verden. De utgjør en generasjon på veg mot å bli voksne. I vennemiljøet ligger et variert sett av handlingsmuligheter, sosiale kontekster og læring. Gjennom kameratflokkene etableres også mønstre for relasjoner til det annet kjønn. En rekke forfattere legger vekt på at den konteksten, eller de samfunnsmessige føringene, som konstituerer og omgir ungdomsrolla, har gjennomgått radikale endringer (Beck 2000, Bauman 1991). Den moderne tenåringen er plassert på skolebenken til oppbevaring i en tilstand utafør samfunnet (Christie 1971). Fritid og det samfunnsfenomen som kalles ungdom, er i et slikt perspektiv tett forbundet med hverandre.

De unges liv og rutiner er i stor grad bestemt gjennom skolegang og lekselesing. Det har som konsekvens at en stor del av fritidas sosiale innhold har sine kilder eller røtter i skolefellesskapet. Fritidas innhold er også i sterk grad definert av en kommersialisert medievirkelighet. Dels gjenspeiler

mediene realiteter ved det samfunnet de unge skal tilegne seg og bli en del av, dels er det her et stort imaginært rom for fantasier, drømmer, trender, moter, kjøpepress, idealer og rollemodeller. Innafor en slik sfære vil de unge i overført betydning møte signifikante andre – modeller som formidler identitet, verdier, holdninger, og som definerer den gode smak. Enda et nytt felt som på forbausende kort tid har satt preg på barn og unges hverdag, er det vi kan kalle for den teknologiske revolusjonen. Mobiltelefon og internett åpner for nye former for kommunikasjon, samhandling og samvær. Hvordan bruke unge disse nye mediene?

5.2 Dagligdagse aktiviteter

Hvilket inntrykk danner det seg av de unges hverdag? I spørreskjemaet er det flere rekker av spørsmål som omhandler dagliglivets små og store gjøremål. Hva har de unge foretatt seg siste uke, siste syv dager, og hvor vanlig er de ulike aktivitetene? Noen av aktivitetsformene beveger seg i avstand fra familie, mens andre kan foregå på gutte- eller jenterommet, eller i dagligstua.

Tabell 5.1: Om den enkelte en eller flere ganger har gjort eller deltatt i ulike aktiviteter sist uke (9. og 10. klassetrinn).

Aktivitet:	Oslo	Bamble	P=
Besøkt nabo	35,5	32,3	,222
Besøkt familie	61,3	63,6	,394
Gått på café eller snackbar	53,2	36,0	,000
Vært i fritidsklubb	25,3	28,5	,187
Gjort noe sammen med mor og far (drevet med hobby, trening eller lignende)	53,0	51,0	,470
Brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner/kamerater	76,3	77,0	,574
Hjulpet til hjemme (vasket, ryddet o.s.v.)	84,1	81,4	,185
Vært sammen med venner hjemme hos meg, eller hos dem	85,5	84,2	,537
Kjørt eller sittet på med bil, motorsykel eller moped for moro skyld (kjørt for å kjøre en tur)	26,3	36,1	,000
Vært hjemme sammen med mor, far eller søsken hele kvelden	82,7	82,6	,984
Vært på møte i lag eller forening	23,0	23,1	,968

Ut fra de ulike aktivitetene som her er stilt opp, er det de hjemlige aktivitetene som er aller mest vanlig. Det gjelder å være «hjemme sammen med

mor, far eller søsken hele kvelden», «hjulpet til hjemme» og «vært sammen med venner hjemme hos meg, eller hos dem». I Bamble er det 84,2 prosent som har vært sammen med venner hjemme, mens 77,0 prosent har «brukt størstedelen av kvelden ute» sammen med venner eller kamerater minst en kveld i uka. I motsetning til hva vi kunne forvente ut fra teorier om løsrivelse, konflikter og brudd, framtrer familien og hjemmet som den viktigste fritidsarena. Når så mye av fritida foregår i umiddelbar nærhet til voksne ligger det her et betydelig element av uformell sosial kontroll.

Inntrykket av tette band til mor, far og familie blir også styrka av at vel 50 prosent oppgir at de har drevet med hobby, trening eller lignende «sammen med mor og far». Videre er det over 60 prosent både i Oslo og i Bamble som sist uke har «besøkt familie», mens mer enn 30 prosent har «besøkt nabo». I Bamble er det 28,1 prosent som har vært i fritidsklubb og 23,1 prosent som har «vært på møte i lag eller forening». Det er altså vanligere å stikke over til naboen.

Dagliglivet, i den utstrekning disse spørsmåla danner et helhetlig bilde, ser ut til å være nokså likt i Bamble og i Oslo. Bare på to områder er det tydelige forskjeller. Storbyungdommen framtrer som mer urban i den forstand at flere går på «kafé eller snackbar». I Oslo er det hele 53,2 prosent som har vært på «kafé eller snackbar» siste uke mot 36,0 prosent i Bamble. Denne betydelige forskjellen må langt på veg tilskrives kultur eller livsstil. Tettheten eller antallet av «kaféer eller snackbarer» i Oslos mange bomiljøer og drabantbyer er stort, men den typen tilbud mangler heller ikke i Bamble. Til gjengjeld er det klart flere i Bamble som har «kjørt eller sittet på med bil, motorsykkel eller moped for moro skyld». Dette er et trekk som ofte er karakteristisk for mindre steder.

5.3 Fysiske aktiviteter og friluftsliv

Mye tyder på at flertallet av de unge har blitt mer fysisk aktive de siste ti åra (Øia og Vestel 2007). Samtidig har den kommersielle delen av unges trening økt betydelig. Det handler om treningsstudio, helsestudio og så videre. Hvordan ser det ut når Bamble sammenliknes med Oslo? I hvilken grad holder de unge seg i form gjennom ulike former for trening og fysiske aktiviteter?

Tabell 5.2: Om den enkelte siste uke en eller flere ganger har drevet med noen former for trening eller fysiske aktiviteter – Bamble sammenliknet med Oslo (9. og 10. klasstrinn):

Aktivitet:	Oslo	Bamble	P=
Drevet med trening i et idrettslag	59,0	48,9	,000
Drevet med dans, jazzballett, aerobic, folkedans eller lignende	23,7	14,3	,000
Vært på treningsstudio/helsestudio	24,7	20,1	,055
Vært på kampsport eller selvforsvarstrening (boksing, karate, kickboksing eller lignende)	14,4	7,4	,000
Trimmet eller trent på egen hånd (løpt en tur, gått i svømmehallen etc.)	61,3	54,8	,017

Det er en tydelig tendens til at unge i Bamble er mindre fysisk aktive sammenliknet med Oslo. Mens 59,0 prosent i Oslo trener i idrettslag gjelder det for 48,9 prosent av de unge i Bamble. Unge i Oslo trener også mer på egen hånd. Samtidig er det flere i Oslo som søker til mer kommersielle tilbud som treningsstudio og helsestudio, og som driver med dans, jazzballett, aerobic, folkedans eller lignende. Ulike former for kampsport er mest utbredt i Oslo. Mens 14,4 prosent av unge i Oslo sist uke har trent på kampsport gjelder det for 7,4 prosent av de unge i Bamble. Det er ikke enkelt å se noen innlysende forklaring til disse forskjellene. Er det igjen middelklasseverdiene i Oslo mot arbeiderklasseverdier i Bamble som utgjør forskjellen?

En alternativ forklaring kan ligge i at unge i Bamble i større grad bruke nærheten til skjærgården og innlandsterrenget med skog og innsjøer til å dyrke friluftsliv.

Tabell 5.3: Spørsmålet er formulert på følgende måte: «Hvor ofte pleier du å gjøre følgende ting? Tenk på den tida på året da det er sesong for de ulike aktivitetene. Kryss av i den ruta som stemmer best.» Omfanget av ulike former for friluftsliv (månedlig eller oftere) (9. og 10. klasstrinn):

Aktivitet:	Oslo	Bamble	P=
Går på skitur i skog og mark	32,8	25,2	,003
Går på fottur i skog og mark	28,6	35,7	,003
Går på bær eller sopptur	11,9	5,8	,000
Kjører snøbrett eller står slalåm	48,7	46,4	,390
Drar på fisketur	16,3	20,8	,024
Overnatter i telt ute i skog og mark (ikke campingplass)	11,8	13,9	,233
Bruker grønne friområder /parker til ulike aktiviteter som fotturer, trening, soling, lesing eller lignende	49,2	40,5	,001

På dette området er bildet mer blandet. Naturlig nok bruker unge i Oslo byens grønne lunger, friområder og parker i større grad enn det vi tilsvarende finner i Bamble. Likevel er det også på andre områder forskjeller i retning av at unge i Oslo i større grad dyrker friluftslivet. Flere i Oslo går på skitur når det er sesong. Det er også flere i Oslo som bruker skogen til tradisjonell matauk. De unge i Bamble går mer fottur, og de drar noe oftere på fisketur. I forhold til muligheter er forskjellene i andel som drar på fisketur likevel små. I Bamble er det 20,8 prosent som drar på fisketur månedlig eller oftere mot 16,3 prosent i Oslo. Det er ikke signifikante forskjeller i andel som kjører snøbrett eller slalåm, eller som overnatter i telt ute i skog og mark.

5.4 Medlemskap i organisasjoner

Et trekk ved norsk kultur og samfunnsliv er at mange barn og unge er medlemmer av ulike typer organisasjoner, klubber og lag. Dette oppfattes langt på veg som et særnorsk, eller nordisk fenomen. De frivillige organisasjonene har dype røtter nær knytta til framveksten av nasjonalstaten Norge og til utviklingen av folkestyre og demokrati. Organisasjonene har tradisjonelt vært viktige kulturbærere og tradisjonsformidlere.

Det kan stille spørsmål ved hvor viktige organisasjonene er i dagens samfunn. Ungdom nedlegger i alle fall ikke mye tid på sine medlemskap i organisasjoner målt ut fra hvor ofte de er på møter i lag og foreninger. Likevel foregår det mye i organisasjonssammenheng som ikke er knytta opp mot møtevirksomhet i tradisjonell forstand. Det kan være trening eller øving eller andre aktiviteter. I tillegg kommer at det ikke nødvendigvis er tidsbruk som er avgjørende for hvor betydningsfull en slik tilknytning er.

I offentlig ordskifte blir foreningene tillagt en forebyggende oppgave. De har i et historisk perspektiv vært sett på som sentrale bærere av moralske og kulturelle grunnverdier. Gjennom deltaking, ofte under ledelse av voksne, vil de unge selv få ta del i og tilegne seg slike verdier. Organisasjonene kan betraktes som en læringsarena. På sitt beste blir organisasjonene skole i demokrati og virkemiddel for selvstendigjøring som samfunnsindivid.

I spørreskjemaet er det spurt om medlemskap i en rekke ulike organisasjonstyper, fra tradisjonelle norske organisasjoner som speideren og idrettslag til mer moderne typer som supporterklubb og dataklubb. I innledningen er

det et åpent spørsmål om den enkelte er eller noen gang har vært medlem i en forening, klubb eller lag. 58,6 prosent oppgir at de er medlemmer av en eller flere organisasjoner. Ytterligere 30,8 svarer at de ikke er medlemmer nå, men at de har vært medlemmer tidligere. Bare 10,5 prosent svarer at de aldri har vært med i noen organisasjon, lag eller forening. Det er liten eller ingen forskjell ut fra kjønn. Mens 59,3 prosent av guttene oppgir at de er medlemmer gjelder det for 58,4 prosent av jentene.

Tabell 5.4: Om den enkelte er med i ulike typer lag klubber eller foreninger mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt	P=
Motorklubb	5,9	2,2	4,1	,038
Avholdsforening	2,4	3,1	2,7	,629
Fritidsklubb	21,7	24,8	23,2	,424
Idrettslag	45,7	49,0	47,3	,447
Supporterklubb	18,7	9,5	14,3	,004
Forening for dyrehold	2,8	15,5	8,9	,000
Politisk organisasjon	6,8	7,4	7,1	,791
Speideren	7,3	4,3	5,9	,162
Røde kors, Norsk folkehjelp	3,2	4,0	3,6	,639
Kristen forening	15,6	13,2	14,4	,454
Musikkorps, kor eller orkester	6,3	11,9	9,0	,030
Jakt og fiskeforening	9,0	3,5	6,3	,014
Rockeklubb eller bandøvelser	15,4	4,3	10,1	,000
Hobbyklubb	8,1	12,6	10,2	,107
Miljøvernorganisasjon	2,4	3,9	3,1	,332
Dataklubb	6,1	1,8	4,0	,017
Mållag, ungdomslag eller 4H	3,6	1,3	2,5	,114
Rollespillklubb	2,4	7,0	4,6	,017
Turistforening	4,0	2,6	3,3	,425

Det kan være hensiktsmessig å trekke et grovt skille mellom verdi- eller kulturorienterte organisasjoner og organisasjonstyper som først og fremst er ramme omkring en aktivitet eller interesse.

Den tradisjonelle typen organisasjon, hvor budskapet eller verdiforankringen kommer klart fram, har gjennomgående lav oppslutning. Det gjelder miljøvernorganisasjon, Røde kors og Norsk folkehjelp, speideren, politisk organisasjon, mållag, ungdomslag eller 4H og avholdsforening. 3,1 prosent er medlemmer i miljøvernorganisasjoner, 3,6 i Røde kors, 2,7 prosent i

avholdsforening og 2,5 prosent i mållag, ungdomslag eller 4H. Speideren og politiske ungdomsorganisasjoner har noe høyere oppslutning. 7,1 prosent er medlemmer i en politisk organisasjon og 5,9 prosent i speideren. Den verdi-baserte organisasjonstypen som har høyest oppslutning er kristen forening. 15,6 prosent av guttene og 13,2 prosent av jentene er medlem av kristen organisasjon. Det er høyt, også på nasjonalt nivå (Fauske og Øia 2003).

Idretten er den organisasjonstypen som suverent har flest medlemmer. 45,7 prosent av guttene og 49,0 prosent av jentene oppgir at de er medlem i et idrettslag. Det er langt ned til fritidsklubb som er den nest største organisasjonstypen. 23,2 prosent oppgir at de er medlemmer av fritidsklubb. Samtidig har 28,3 prosent av de unge oppgitt at de har vært i fritidsklubb siste uke. Det tyder på at langt flere bruker klubben enn de som oppfatter seg som medlemmer.

De unge driver til en viss grad med ulike musikalske aktiviteter. På dette feltet er det tydelige forskjeller i sjangervalg mellom gutter og jenter. Mens jentene samler seg om musikkorps, orkester eller kor, driver guttene med rock og spiller i band. 11,9 prosent av jentene er med i musikkorps, kor eller orkester mot 6,3 prosent av guttene. Tilsvarende er det 15,4 prosent av guttene og 4,3 prosent av jentene som er i rockeklubb eller driver med band-øvelser.

Også andre typer organisasjoner har klare forskjeller i oppslutning ut fra kjønn. Hobbyklubber har mange medlemmer i denne aldersgruppa. 10,2 prosent, og flest jenter, er medlemmer. Dataklubb, jakt og fiskeforening og motorklubb er mest for gutter. Rollespillklubb er derimot mest for jenter. Det samme gjelder i stor grad «forening for dyrehold». 2,8 prosent av guttene mot 15,5 prosent av jentene er med i «forening for dyrehold». Medlemskap i turistforening er jevn fordelt mellom gutter og jenter. De forskjellene vi finner mellom gutter og jenter passer inn i et tradisjonelt kjønnsrollemønster.

5.5 Nye medier

Mediebildet er sammensatt. Det strekker seg fra ytterst spekulative og kommersielle tilbud, for eksempel pengespill på internett, til formidling av elitekultur. Generelt er barn og unge storbrukere av mediene. Dette gjelder imidlertid ikke uansett. Barn og unge lytter mindre til radio og de bruker

mindre tid til å lese aviser sammenliknet med den voksne befolkningen (Vaage 2007). Barn og unge ser mye på TV og video, og de lytter mye til musikk på I-pod eller CD. Kinopublikummet er overveiende ungdommelig.

Mye av kritikken mot mediene, og spesielt bildemediene, har gått i retning av at de virker passiviserende. Utviklingen i medietilbudet har vært formidabelt. Likevel er det grunn til å mene at barn og unge er minst like fysisk aktive nå som de var på 1990-tallet. Tilsvarende er de tradisjonelle barne- og ungdomsorganisasjonene høyst oppegående. En undersøkelse om medievanene til 7-åringer og 10–12-åringer finner at utbredt bruk av de nye digitale mediene i første rekke konkurrerer med andre innendørs aktiviteter. Undersøkelsen finner «liten støtte for påstanden om at nye medier fortrenger andre aktiviteter som ballspill, utelek eller sportsaktiviteter» (Endestad m.fl. 2004: 8).

De nye elektroniske mediene er kjennetegnet av rask tilgang til nesten en uendelighet av informasjon. I hvor stor grad bruker og utnytter barn og unge slike muligheter? Et nytt trekk er at grensene mellom de nye mediene, inkludert gamle som radio, TV, CD og fotoapparat, er i ferd med å flyte ut. En moderne mobiltelefon har mange av de samme funksjonene som PC og internett – og disse nye mediene kan kommunisere med hverandre.

Bruk av den nye IKT-teknologien har positive, men også potensielt uheldige sider. Internett er en ny sosial arena i den forstand at barn og unge kommer i kontakt med jevnaldrende, men de kan også komme i kontakt med andre – for eksempel voksne som er ute i helt andre ærender. Chatting på nettet med ukjente har overveiende positive sider, men også her finnes det eksempler på at bruk av denne kanalen ikke er uten risiko. I tillegg kommer tilgangen på ulik informasjon, samt varer og tjenester av svært kontroversiell, og i noen tilfeller ulovlig art. Dette gjelder i første rekke pornografi, innslag av vold og pengespill, som vanskelig kan kontrolleres eller begrenses.

I hvor stor grad er det slik at barna har fått en ny digital hverdag? I prosjektet «En digital barndom» konkluderes det med at barndommen kanskje ikke «har blitt helt digital, i den forstand at medieteknologien spiller en moderat rolle i barnas hverdag» (Endestad m.fl. 2004: 65). Samtidig viser undersøkelsen at barna bruker denne nye teknologien på svært forskjellige måter. Det trekkes et skille mellom fire ulike typer brukere.

- De *Uinteresserte* kjennetegnes av at de i liten grad benytter seg av denne nye medieteknologien.
- De *Underholdningsorienterte* spiller ofte og de bruker mye tid på TV-spill.
- De *Teknologiinteresserte* kjennetegnes ved at de behersker dataverktøyet i stor grad. De programmerer, lager demoer, har egen hjemmeside, laster ned PC-spill, er storbrukere av avanserte nett-tjenester.
- De *Nytteorienterte* er primært orientert mot brukeraspektet som å finne informasjon eller å bruke IKT til leksearbeid.

5.6 PC og internett

Hvor mye bruker de unge PC og internett, og hva bruker de unge PC og internett til? Er det dataspillene som dominerer, eller ser ungdom internett som et hjelpemiddel for å hente ut nyttig informasjon? Brukes denne teknologien av alle, eller er det fremdeles en del som ikke har PC hjemme – og som heller ikke bruker PC på skolen? I læreplaner er såkalt IKT innarbeidet både som et sentralt hjelpemiddel i undervisningen, og som noe de unge skal lære seg til å bruke og beherske. Er det i bruken av denne teknologien forskjeller ut fra kjønn og bosted?

Tabell 5.5: Hvor ofte den enkelte bruker PC på skolen mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:
Aldri eller nesten aldri	17,2	20,2	18,6
1–3 dager per måned	37,4	45,4	41,4
En dag i uka	23,3	21,4	22,4
Flere dager i uka	18,1	10,7	14,5
Daglig	4,1	2,3	3,2

Ch Sq 9,5 DF= 4 p=,051

Blant elevene i 8., 9. og 10. klassetrinn i Bamble er det vanligst å bruke PC en dag i uka. 18,6 prosent oppgir at de «aldri eller nesten aldri» bruker PC på skolen. Det er små forskjeller mellom gutter og jenter. Likevel er det en tendens i retning av guttene bruker PC mest. Hvilke forskjeller er det mellom Bamble og Oslo?

Tabell 5.6: Hvor ofte den enkelte bruker PC på skolen – Bamble sammenliknet med Oslo (9. og 10. klasstrinn):

	Oslo	Bamble
Aldri eller nesten aldri	11,4	15,7
1–3 dager per måned	24,2	37,4
En dag i uka	25,0	25,3
Flere dager i uka	22,5	18,4
Daglig	16,8	3,3

Ch Sq 71,0 DF=4 p=,000

Tendensen går tydelig i retning av at unge i Oslo bruker PC på skolen mer enn elevene i Bamble. I Oslo er det samla 39,3 prosent som bruker PC daglig eller flere ganger i uka. Tallet for Bamble er 21,7 prosent. Tilsvarende er det langt flere i Bamble som nesten ikke bruker PC på skolen. Forskjellene er så tydelig at det fra skolenes side kan være snakk om ulik vektlegging og ulike praksiser. Det må legges til at det er usikkert i hvilken grad bruk av PC i undervisningssammenheng har gunstige effekter for læring (Smette m.fl. 2007).

En annen mulig forklaring på disse forskjellene er at unge i Bamble generelt i mindre grad er fortrolige med, og i mindre grad bruker, denne teknologien. Er det for eksempel slik at unge i Bamble har mindre tilgang til PC hjemme? I Bamble oppgir 98,4 prosent at de enten har egen PC eller at familien har PC hjemme. Det er i praksis alle. Hvor ofte bruker unge i Bamble PC hjemme?

Tabell 5.7: Hvor ofte den enkelte bruker PC hjemme (utenom skolen) mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:
Aldri eller nesten aldri	1,1	2,7	1,9
1–3 dager per måned	2,2	1,9	2,1
En dag i uka	4,4	3,8	4,1
Flere dager i uka	22,3	27,9	25,0
Daglig	70,1	63,7	67,0

Ch Sq 4,4 DF=4 p=,352

Uavhengig av kjønn bruker unge i Bamble PC hjemme i meget stor grad. Samla bruker hele 92 prosent PC hjemme «daglig» eller «flere ganger i uka». Forskjellene mellom gutter og jenter er ikke signifikante. Likevel er det en

tendens i retning av at flest gutter bruker PC «daglig», mens flest jenter oppgir at de bruker PC «flere dager i uka». Det er også slik at guttene bruker lenger tid foran PC-skjermen. 35,8 prosent av guttene mot 21,5 prosent av jentene oppgir at de bruker mer enn tre timer hjemme foran PC-skjermen på en vanlig hverdag.

Tabell 5.8: Hvor ofte den enkelte bruker PC hjemme (utenom skolen) sammenliknet for Oslo og Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Oslo	Bamble
Aldri eller nesten aldri	2,6	2,2
1–3 dager per måned	2,5	1,4
En dag i uka	4,4	3,0
Flere dager i uka	23,0	19,6
Daglig	67,4	73,9

Ch Sq 7,8 DF=4 p=,099

Det er små forskjeller mellom unge i Oslo og unge i Bamble i hvor ofte den enkelte bruker PC hjemme. Tendensen går likevel i retning av at de unge i Bamble bruker PC mest. Vi kan slå fast at grunnen til at unge i Bamble i mindre grad bruker PC på skolen – som ledd i læring og undervisning – ikke skyldes at unge i Bamble generelt er mindre fortrolige med denne teknologien. Hva bruker unge PC og den nye medieteknologien til?

Tabell 5.9: Andel som daglig eller flere dager i uka driver med ulike IKT relaterte aktiviteter kontrollert for kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Ser på videofilmer/DVD	36,1	29,2	32,7	,086
Spiller TV-spill (Playstation m.m)	47,4	11,6	29,7	,000
Spiller PC-spill	71,9	20,9	46,6	,000
Gjør lekser eller skolearbeid på PC-en	24,4	18,4	21,4	,146
Skriver eller leser e-post	39,8	42,0	40,9	,594
Chatter med andre på nettet inkl. MSN	76,7	82,4	79,5	,101
Leter etter konkret informasjon på internett	47,0	41,3	44,2	,188
Laster ned musikk	58,1	53,8	56,0	,306
Tegner eller jobber med bilder på PC-en	24,6	34,0	29,2	,018
Lager egne programmer, demoer, spill og lignende	12,5	5,6	9,1	,005

Aller vanligst er det å chatte med andre på nettet. Hele 79,5 prosent av elevene i 8., 9. og 10. klassetrinn i Bamble oppgir at de daglig eller flere dager

i uka chatter med andre på nettet. Det er også utbredt å laste ned musikk. 56,0 prosent oppgir at de flere ganger i uka laster ned musikk. På disse områdene deler gutter og jenter interesser – slik at det ikke er signifikante forskjeller ut fra kjønn. Derimot er det store forskjeller mellom gutter og jenter i andelen som spiller PC-spill og TV-spill. Samla 46,6 prosent spiller PC-spill flere dager i uka. Det gjelder for 71,9 prosent av guttene og 20,9 prosent av jentene. For TV-spill er forskjellene mellom kjønnene like store. 47,4 prosent av guttene og 11,6 prosent av jentene spiller TV-spill flere ganger i uka.

De unge bruker også PC til andre ting, 44,2 prosent – noen flere gutter – leter etter konkret informasjon på internett, mens 40,9 prosent skriver eller leser e-post. Det er relativt vanlig å tegne eller jobbe med bilder på nettet. 29,2 prosent – og flest jenter – er opptatt med slike sysler flere ganger i uka. Derimot er det bare en liten elite, 12,5 prosent av guttene og 5,6 prosent av jentene, som lager egne programmer, demoer, spill og lignende. Det er ikke så vanlig å bruke PC til skolearbeid. 24,4 prosent av guttene mot 18,4 prosent av jentene bruker PC til skolearbeid flere ganger i uka. Hvilke forskjeller framtrer når Bamble sammenliknes med Oslo?

Tabell 5.10: Andel som daglig eller flere dager i uka driver med ulike IKT relaterte aktiviteter – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassesetrinn):

	Oslo	Bamble	P=
Ser på videofilmer/DVD	26,0	37,0	,000
Spiller TV-spill (Playstation m.m)	24,5	30,1	,016
Spiller PC-spill	31,9	46,1	,000
Gjør lekser eller skolearbeid på PC-en	34,4	23,5	,000
Skriver eller leser e-post	44,9	41,5	,204
Chatter med andre på nettet inkl. MSN	79,7	81,5	,388
Leter etter konkret informasjon på internett	53,4	48,0	,050
Laster ned musikk	61,0	58,8	,391
Tegner eller jobber med bilder på PC-en	25,3	27,3	,391
Lager egne programmer, demoer, spill og lignende	9,4	6,6	,071

I Bamble er det flere som ser på videofilmer/DVD og som spiller TV-spill og PC-spill. Derimot er det flest i Oslo som gjør lekser eller skolearbeid og som leter etter konkret informasjon på nettet. Tendensen går også i retning av at flere i Oslo lager egne programmer, demoer, spill og lignende. Det er ikke

signifikante forskjeller i andel som skriver eller leser e-post, laster ned musikk eller tegner eller jobber med bilder. Dersom vi grovt deler mellom underholdningsorientert og nytteorientert bruk, er det en tydelig tendens i retning av at unge i Oslo er mer nytteorientert i måten de bruker denne teknologien på. Unge i Bamble er derimot mer underholdningsorientert.

5.7 Mobiltelefon

Kanskje er mobiltelefonen i enda større grad enn PC og internett med på å legge føringer for det sosiale livet unge har seg i mellom. Mobiltelefon har blitt allemannseie. I Oslo er det 96,1 prosent som oppgir at de har mobiltelefon og 98,7 prosent i Bamble. Regner vi at det er en viss feilmargin i slike tall, er dette så nær alle som det er mulig å komme. Når nesten alle bruker internett og mobiltelefon blir dette nødvendighetsartikler, og ikke luksus. Det oppstår nye former for avhengighet og behov. Hva bruker de unge mobiltelefonen til?

Tabell 5.11: Bruk av mobiltelefon til ulike gjøremål kontrollert for kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt:	P=
Minst tre samtaler i mobiltelefon i går	9,9	8,9	9,4	,699
Minst sendt tre tekstmeldinger i går	29,0	40,6	34,8	,005
Mottatt minst tre tekstmeldinger i går	28,7	45,1	36,8	,000
Kontakt med minst tre personer via mobiltelefon i går	13,0	13,0	13,0	,991

Unge i Bamble sender og mottar langt flere tekstmeldinger via mobiltelefon sammenliknet med hvor mye de bruker mobiltelefonen til samtaler. Spesielt jentene sender og mottar mange tekstmeldinger. 40,6 prosent av jentene mot 29,0 prosent av guttene hadde sendt minst tre tekstmeldinger «i går». Tilsvarende hadde 45,1 prosent av jentene mot 28,7 prosent av guttene mottatt minst tre tekstmeldinger «i går». 13,0 prosent hadde hatt kontakt med minst tre personer via mobiltelefon «i går», mens bare 9,4 prosent hadde ført minst tre samtaler.

Likevel varierer bruken av mobiltelefon mye. Det er ikke slik at alle tenåringer hele tida snakker i mobiltelefon. 32,4 prosent hadde ingen samtaler «i går». Tilsvarende var det 28,9 prosent som ikke sendte tekstmeldinger, 21,6 prosent mottok ingen tekstmeldinger og 21,1 prosent hadde

ikke kontakt med noen via mobiltelefon. En betydelig del av de unge er lavfrekvente brukere. Hvilke forskjeller finner vi når unge i Bamble sammenliknes med unge i Oslo?

Tabell 5.12: Bruk av mobiltelefon til ulike gjøremål. Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Oslo	Bamble	P=
Minst tre samtaler i mobiltelefon i går	43,2	8,1	,000
Minst sendt tre tekstmeldinger i går	53,1	36,1	,000
Mottatt minst tre tekstmeldinger i går	56,9	39,1	,000
Kontakt med minst tre personer via mobiltelefon i går	45,9	11,9	,000

Her er et tydelig mønster. Unge i Oslo bruker mobiltelefonen langt oftere. Mens 43,2 prosent av de unge i Oslo har hatt minst tre telefonsamtaler «i går» gjelder dette for bare 8,1 prosent av de unge i Bamble. Tilsvarende er det 45,9 prosent i Oslo og 11,9 prosent i Bamble som har hatt kontakt med minst tre personer via mobiltelefon «i går». Forskjellene i mottatte og sendte tekstmeldinger er ikke like stor. Likevel sender de unge i Oslo også langt flere tekstmeldinger. Kan noe av forklaringen ligge i at Bamble sammenliknet med Oslo er et småskalasamfunn? Avstandene i Bamble er mindre og oversiktligheten større.

Hva er den sosiale mening og betydning av all denne kommunikasjonen? Ungdomssosialiteten er et stykke på veg bygget opp omkring disse nye mediene. I stor utstrekning brukes tekstmeldinger til å bekrefte og vedlikeholde vennskap, sosiale kontakter og nettverk. De som i liten grad bruker mobiltelefon, blir lett koblet ut av denne løpende kommunikasjonsstrømmen hvor det planlegges fester og kinobesøk, besøk hos hverandre, sjekking og så videre. 1950- og 1960-tallets gatehjørne som treffpunkt, samlingssted og kommunikasjonssenter, er rett og slett gått ut på dato.

Chatting på internett og tekstmeldinger på mobiltelefon er et nytt sosialt rom for ungdomskulturene. For de unge innebærer egen bærbar telefon større frihet. Tidligere måtte alle i familien bruke den samme hus-telefonen i gangen eller på stua. Foreldrene kunne følge med i, og til en viss grad kontrollere hvem den unge snakket med. Samtidig skaper mobiltelefonen også større tilgjengelighet og dermed nye former for kontroll. De unge kan alltid nås, og de må ha en god grunn til å slå av mobilen – eller ikke svare på tekstmeldinger fra foreldrene.

5.8 Sammendrag

Fritida er et alternativ til skolegang og lekselesing. Hvor mye av fritida foregår i umiddelbar nærhet til familie og andre voksne, og hvor mye tid går med til samvær og opplevelser med jamnaldrende? Livet i kameratflokk eller samværet med venner er samtidig en nødvendig stasjon på veien mot løsrivelse fra familien. Fritidas innhold er også i sterk grad definert av det vi kan kalle den medieskapt virkeligheten. Enda et nytt felt som er med å forme de unges hverdag er den teknologiske revolusjonen i form av mobiltelefon og internett. Denne teknologien åpner for nye former for kommunikasjon, samhandling og samvær.

Hva fyller de unge hverdagen med? Det ser ut til at det er de hjemmelige aktivitetene som er mest utbredt. Samtidig foregår mye av samværet med venner privat. De unge møtes enten på gutte- eller jenterommet i umiddelbar nærhet til der voksne oppholder seg. I Bamble er det 84,2 prosent som har «vært sammen med venner hjemme», mens 77,0 prosent har «brukt størstedelen av kvelden ute» sammen med venner eller kamerater minst en kveld i uka. Inntrykket av de sterke banda til mor og far blir også styrka av at mange deler aktiviteter, hobbyer eller interesser sammen med mor og far. I den utstrekning vi får fram et helhetlig bilde av dagliglivet ser det ut til å være nokså likt i Oslo og Bamble. Storbyungdommen er mer urban i den forstand at flere går på «kafé eller snackbar». Til gjengjeld er det flere som kjører rundt i bil, motorsykkel eller moped i Bamble.

Unge både i Bamble og i Oslo er nokså fysisk aktive. Av 9. og 10. klassingene i Bamble har nesten halvparten trent i et idrettslag siste uke. Videre har 20,1 prosent vært på helsestudio og 54,8 prosent har trimmet eller trent på egen hånd. Samtidig er det en tydelig tendens til at unge i Bamble er mindre fysisk aktive sammenliknet med Oslo. Ganske mange både i Oslo og Bamble driver med ulike former for friluftsliv. Her er det ikke noen klare forskjeller mellom Oslo og Bamble.

Om lag 59 prosent av de unge oppgir at de er medlem av en eller flere organisasjoner. Det er små forskjeller mellom gutter og jenter. 10,5 prosent svarer at de aldri har vært medlem av en organisasjon. Idrett er den organisasjonstypen som suverent har flest medlemmer. I Bamble oppgir 47,3 prosent at de er medlem i et idrettslag. Fritidsklubb er den nest største

organisasjonstypen. Hele 14,4 prosent er med i kristen organisasjon eller forening. Flest jenter, 11,9 prosent, er med i musikkorps, orkester eller kor, mens flest gutter driver med rock og spiller i band. Hobbyklubber har mange medlemmer i denne aldersgruppa – og flest jenter. Hele 15,5 prosent av jentene i denne aldersgruppa er med i «forening for dyrehold». Guttene er mest aktive i motorklubb, supporterklubb og jakt og fiskeklubb. Forskjellene mellom gutter og jenter passer inn i et tradisjonelt kjønnsrollemønster.

Nye medier som PC, internett og mobiltelefon brukes i stor utstrekning. 40,1 prosent av elevene i Bamble bruker PC på skolen en dag i uka eller oftere. Guttene bruker PC på skolen mest. 18,6 prosent bruker PC på skolen aldri eller nesten aldri. Tendensen går tydelig i retning av at unge i Oslo bruker PC på skolen langt mer enn elever i Bamble. Derimot er det ingen forskjell mellom Oslo og Bamble i hvor mye de unge bruker PC hjemme. Samla bruker hele 92,0 prosent av de unge i Bamble PC hjemme «daglig» eller «flere ganger i uka».

Hva brukes PC til? Aller vanligst er det å chatte. Det er også utbredt å laste ned musikk. På disse områdene er det ingen forskjeller ut fra kjønn. Derimot er det langt flere gutter som spiller PC-spill og TV-spill. 44,2 prosent – flest gutter – leter etter konkret informasjon, mens 40,9 prosent skriver eller leser e-post. Det er ikke så vanlig å bruke PC til skolearbeid. Om vi grovt deler mellom de som mest bruker PC og internett til underholdning, og de som er mest nytteorientert, er det en tydelig tendens i retning av at unge i Oslo er mer nytteorientert.

Nesten alle, både i Oslo og Bamble, har egen mobiltelefon. Mest går det i tekstmeldinger. Jentene både sender og mottar langt flere tekstmeldinger enn guttene. Derimot er det ingen forskjeller i hvor ofte gutter og jenter snakker i mobiltelefon. Det er betydelige forskjeller mellom Bamble og Oslo i retning av at de unge i Oslo bruker mobiltelefonen mer. Spesielt gjelder dette for samtaler.

6 Utsatte unge

6.1 Marginalisering

Problematferd og risikoatferd har fått en mye sterkere plass i ungdomsmiljøene fra 1960-tallet og utover. Den mest nærliggende assosiasjon til marginalisering er ulike former for skeivutvikling, eller avvik fra det normale, som mistilpassing i skolen, utagerende kriminalitet, mobbing og omfattende bruk av rusmidler. Internaliserende problemer som angst, depresjon, spiseforstyrrelser osv. representerer andre former for marginalitet. Forekomst av stress, spiseforstyrrelser og psykiske plager er symptomer som rammer mange barn og unge uten at vi helt kjenner årsakene. Den generelle tendensen er at andelen barn og unge med psykiske problemer øker. Jenter er mer plaget enn gutter (Rønning 2001).

Marginalisering innebærer en utvikling i retning av sosial utstøting og personlige problemer. Generelt beskriver begrepet prosesser der enkeltindivider eller grupper blir støtt ut eller dradd mot samfunnets ytterkant eller grenser. Den marginaliserte er mer eller mindre ekskludert fra arenaer og virksomheter som regnes som viktige. Marginaliserte barn og unge befinner seg i en flytende mellomposisjon, i gråsona mellom integrasjon og ekskludering (Pedersen 1996).

Årsaken til at slike prosesser oppstår er sammensatt. Noe av forklaringen til at unge kommer på kant med samfunnet og utvikler former for antisosial eller asosial atferd, er fattigdom, dårlige hjemmeforhold, problemer på skolen eller at de glir inn i antisosiale subkulturer i ungdomsmiljøet. Andre forklaringer ligger i mangel på sosial kontroll og behov for å eksperimentere og bryte grenser. Unge på drift eller såkalt utsatt ungdom er langt fra noen ensarta gruppe. Å bestemme gråsona mellom inkludering og ekskludering nærmere vil være å beskrive prosesser som trekker i integrerende eller ekskluderende retning (Heggen (1999)).

Psykologiske forklaringer på antisosialitet legger vekt på egenskaper og erfaringer knytta til det enkelte individ. Hva som skjer i barndommen er viktig. Har den enkelte unge i barneåra opplevd trygghet, omsorg og tillit gir

det en god ballast for å takle problemer seinere i livet. Olweus (1992) konkluderer med at de antisosiale egenskaper kan spores tilbake til tida før skolen. Gottfredson og Hirschi (1990) hevder at den unge voldsutøveren eller mobberen har lav impuls kontroll, eller lav evne til medfølelse. Medfølelse eller empati forutsetter evne til å forstå seg selv og sine egne behov i relasjon til andre (Backe-Hansen og Ogden 1998).

Folk er ulike hverandre ut fra i hvilken grad de er sårbare for øyeblikkets fristelser og impulser. Kriminelle handlinger er risikobetonte og har samtidig noe eventyraktig over seg. Andre forklaringer refererer til en indre spenning eller uro hos enkeltindivider som driver de mot å ta risikoer eller sjanser – såkalt «sensation seeking» (Pedersen 1991).

En del ungdommer utvikler allerede fra tidlig alder avvikende atferd. Dette kan skje i form av individuelle handlinger. Asosial eller kriminell atferd har imidlertid også sammenheng med kulturelle verdier innafor en gruppe. I en slik sammenheng blir avvik et kjennetegn knytta til en subkultur. Handlinger som av hovedkulturen blir fordømt, og til og med straffet gjennom fengsel eller på andre måter, kan gi status innafor en subgruppe eller en gjeng av unge. Hauge (2004) skildrer ungdomskriminaliteten som et typisk gjengfenomen. Han skiller mellom en rekke varianter av gjenger med negativt fortegn, som voldelige gjenger og misbrukergjenger.

Opsand (1975) beskriver utviklingen av kriminalitet og rusproblemer som en karriere. Enkelte barn og unge er på drift. Gradvis glipper kontakten med de sentrale kontrollerende og normdannende vokseninstitusjonene. Han eller hun skulker skolen, blir borte fra familien om natta uten å si fra eller slutter i organisasjoner. For unge på drift er alternativet ofte en aksepterende jamnaldersgruppe.

Utvikling av avvikskarrierer kan også betraktes som en læringsprosess. Læringen impliserer både innøving av konkret atferd, og utvikling av mer aksepterende holdninger. Det er imidlertid vel så realistisk å se rekrutteringen, spesielt til tungt belastede miljøer, som et forsøk på å kompensere i forhold til en serie med nederlag og utstøtinger på andre arenaer (Helland og Øia 2000). Asosiale miljøer kan gi både tilhørighet, aksept, opplevelse av mestring og følelse av egenverdi.

6.2 Kriminalitet og antisosial atferd

Ulike formene for antisosial, kriminell eller trøblete atferd spenner fra relativt uskyldige fenomener, som å snike på buss og trikk, til svært alvorlige forhold. Det er for eksempel ikke ulovlig for en 14-åring å drikke seg full. Likevel er aldersgrensa 18 år for å få kjøpt øl i butikker. Det er langt fra uproblematisk om 14-åringer gjentatte ganger drikker seg fulle. Tilsvarende er det ikke ulovlig å være borte om natta uten at foreldrene vet hvor han eller hun er. Når dette skjer gjentatte ganger er det likevel et tydelig signal om at noe er galt. Den unge er på drift og har sine grunner til å unndra seg voksenkontroll.

Undersøkelsen i Bamble har med en rekke spørsmål både om ulike former for antisosial eller asosial atferd og bruk av ulike rusmidler. Hvordan er omfanget eller fordelingen av ulike kriminelle eller antisosial handlinger? Her skal det gis et samla bilde over forekomsten av ulike former for uønska eller antisosial atferd. Spørsmåla er bygget opp slik at de unge først skal krysse av for om han eller hun har gjort den enkelte handling, eller ikke, og deretter angi hvor mange ganger handlingen er utført siste år – siste 12 måneder. De som verken har svart på om de har gjort den enkelte handling eller ikke, eller hvor mange ganger de har gjort det siste år, er fjerna fra beregningsgrunnlaget.

Hvilke forskjeller finner vi mellom gutter og jenter?

Tabell 6.1: Andel i prosent som siste år har gjort ulike gale ting mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Totalt	P,=
Klort eller lugget noen	27,8	26,2	27,1	,707
Mobbet eller plaget andre	17,3	13,2	15,3	,222
Lurt deg fra å betale på buss, tog og så videre	11,2	7,3	9,2	,124
Hatt våpen for eksempel kniv på deg	11,7	4,1	7,9	,001
Ødelagt eller knust ruter, busseter og så videre	8,9	3,4	6,1	,008
Tatt varer fra butikk uten å betale	6,9	5,1	6,0	,372
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	6,5	3,4	5,0	,095
Stjålet penger eller noe annet fra en venn	2,6	1,5	2,0	,381
Sprayet på vegger, busser og lignende	1,8	1,1	1,5	,509
Brutt deg inn for å stjele noe	1,5	,4	,9	,190
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	1,1	,4	,7	,337
Stjålet bil eller motorsykkel	1,1	,4	,7	,332
Vært i slåsskamp med våpen	1,1	,0	,5	,088
Truet til deg penger eller ting	,4	,4	,4	,973
Vært i kontakt med politiet på grunn av noe galt du har gjort	6,5	1,9	4,2	,007

Tabellen er ordna i rekkefølge slik at de mest høyfrekvente handlingene kommer øverst. Mest vanlig er det å klore og lugge. Det er også utbredt å mobbe eller plage andre. 27,1 prosent har «klørt eller lugget» mens 15,3 prosent har «mobbet eller plaget» andre. Det er ganske vanlig å lure seg «fra å betale på buss, tog» eller andre former for offentlig kommunikasjon. 9,2 prosent har gjort dette. 7,9 prosent har hatt våpen på seg. I de aller fleste tilfellene er nok dette kniv. Hærverk er til en viss grad utbredt. 6,1 prosent har «knust ruter» eller ødelagt «busseter og så videre». Videre er det 1,5 prosent som har tagget i betydningen «sprayet på vegger, busser og lignende». 6,0 prosent har «tatt varer fra butikk uten å betale». I de fleste tilfellene er det nok snakk om nasking. Å stjele penger eller andre ting fra venner er ikke vanlig. 2,0 prosent har stjålet noe fra en venn. Som handling betraktet er dette, ut fra vanlige etiske standarder, grovt fordi offeret er så nært. 5,0 prosent har «vært borte» om natta uten at foreldrene visste hvor de var. I noen tilfeller kan dette være nokså uskyldig. De unge har valgt å gi feil beskjed til foreldrene. De mest alvorlige handlingene er samtidig minst utbredt. Det gjelder tyveri av mer enn 1000 kroner, innbrudd, tyveri av bil eller motorsykkel, «vært i slåsskamp med våpen», og truet til seg «penger eller ting». Felles for disse handlingene er at mindre enn én prosent oppgir å ha gjort dette.

Bildet går entydig i retning av at guttene er mest utagerende. Det gjelder spesielt vold og ren kriminalitet. Likevel er mange av disse ulike handlingene så lavfrekvente at vi i et så lite utvalg ikke får fram signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Mer enn dobbelt så mange gutter sammenliknet med jenter har stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner, vært i slåsskamp med våpen, gjort innbrudd, stjålet bil eller motorsykkel eller gjort hærverk på ruter, busseter og lignende. Det er også signifikant flere gutter som har vært i kontakt med politiet «på grunn av noe galt du har gjort». På andre områder er derimot forskjellene mindre. Jentene mobber, klorer og lugger og stjeler fra butikk omtrent like mye som guttene. Det er heller ikke signifikante forskjeller i andelen gutter og jenter som sniker på buss eller tog, tar varer fra butikk eller stjeler noe fra en venn. Like mange gutter og jenter har truet til seg noe fra en venn.

Hvor stor er spredningen? Er det slik at de fleste har gjort disse handlingene bare én gang siste år?

Tabell 6.2: Andel som har gjort ulike gale ting siste år fordelt på antall ganger (Bamble alle):

	Totalt	En	To	3–5	6–10	11–20	Mer enn 20
Klort eller lugget noen	27,3	6,1	3,7	6,6	4,4	3,9	2,6
Mobbet eller plaget andre	15,4	2,7	4,8	2,9	1,9	1,5	1,5
Lurt deg fra å betale på buss, tog osv.	9,4	4,0	2,0	2,6	,2	,4	,2
Hatt våpen for eksempel kniv på deg	8,0	2,2	1,3	1,8	1,1	,9	,7
Ødelagt eller knust ruter, busseter osv.	6,4	2,5	1,8	1,3	,2	,5	
Tatt varer fra butikk uten å betale	6,0	3,8	,8	,2	,4	,6	,4
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	4,9	2,5	1,4	,7	,2		
Stjålet penger eller noe annet fra en venn	2,0	1,1	,2	,7			
Sprayet på vegger, busser og lignende	1,4	,9	,2	,4			
Brutt deg inn for å stjele noe	,9	,5	,4				
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	,7	,5	,2				
Stjålet bil eller motorsykkel	,7	,4	,4				
Vært i slåsskamp med våpen	,5	,4	,2				
Truet til deg penger eller ting	,4	,2	,2				
Vært i kontakt med politiet på grunn av noe galt du har gjort	4,5	2,9	,5	,9	,2		

Ser vi mer konkret på hvor mange ganger de enkelte handlingene er utført, er det mest vanlig å svare én eller to ganger. Spesielt for atferd som er klart ulovlig og samtidig alvorlig er det få som har gjort dette mange ganger. Det gjelder tyveri, slåsskamp med våpen og trusler. For mindre alvorlige og mer høyfrekvente handlinger er det derimot mer vanlig at enkelte har gjort dette flere ganger. Eksempler er kloring og lugging, mobbing og nasking. Det generelle bildet viser ikke til noen dramatiske eller lovløse tilstander i ungdomsbefolkningen i Bamble.

I den følgende tabellen er vist utbredelsen av disse ulike kriminelle eller asosiale handlingene sammenliknet for Bamble og Oslo.

Tabell 6.3: Andel som har gjort ulike gale ting, Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Bamble	Oslo	P=
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	1,1	3,8	,006
Mobbet eller plaget andre	15,4	25,8	,000
Stjålet penger eller noe annet fra en venn	1,6	4,8	,005
Sprayet på vegger, busser og lignende	1,6	4,4	,008
Truet til deg penger eller ting	,5	2,4	,018
Vært i slåsskamp med våpen	,5	3,6	,002
Brutt deg inn for å stjele noe	,8	3,0	,016
Ødelagt eller knust ruter, busseter osv.	6,6	9,9	,039
Lurt deg fra å betale på buss, tog osv.	10,5	53,2	,000
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	6,0	9,4	,025
Stjålet bil eller motorsykkel	1,1	2,0	,211
Tatt varer fra butikk uten å betale	6,6	12,4	,001
Hatt våpen for eksempel kniv på deg	6,6	11,2	,006
Klort eller lugget noen	25,3	21,1	,076
Vært i kontakt med politiet på grunn av noe galt du har gjort	4,9	10,9	,000

De unge i Bamble har en tendens til å klore og lugge mer enn unge i Oslo. Forskjellen er likevel ikke stor. Ut over dette er det en entydig tendens til at unge i Bamble skårer lavere – uansett handling. I noen tilfeller er forskjellene betydelige. I Oslo er det hele 53,2 prosent som sist år har sneket på buss, tog eller lignende mot 10,5 prosent i Bamble. Her er det en enkel forklaring. Det er likevel ikke noen enkel forklaring til at mer enn tre ganger så mange i Oslo har «stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner, eller gjort innbrudd. Mer enn fire ganger så mange i Oslo har «truet til» seg «penger eller ting» eller «vært i slåsskamp med våpen». Dobbelt så mange i Oslo har «stjålet bil eller motorsykkel» eller «tatt varer fra butikk uten å betale».

Hvor ligger årsakene til denne sterke forskjellen? Er det småkalasamfunnets mer oversiktlige struktur som gir utslag? Dette kan sikkert forklare noe. Likevel er det vanskelig å forstå at en slik dimensjon i nevneverdig grad forklarer for eksempel hvorfor 1,6 prosent i Bamble mot 4,8 prosent i Oslo har «stjålet penger eller noe annet fra en venn». Ungdomsmiljøet er ganske

enkelt hardere og tøffere i Oslo målt ut fra omfanget av asosiale eller anti-sosiale handlinger.

6.3 Rusmidler

Bruk av ulike rusmidler har lange røtter i norsk og europeisk kultur og historie. I Norge er det alkoholen som har vært det dominerende og legale rusmiddelet. Derimot er bruk av andre rusmidler i mange tilfeller ulovlig og blir til dels sterkt fordømt (Helland og Øia 2000). Å drikke alkohol i ulike sosiale situasjoner er sosialt akseptert, mens alkoholisme og utbredt fylleri er uakseptabelt. De lange tradisjonene og den sterke sosiale aksepten forteller at alkohol også oppleves med positive sider. For mange utgjør rusmidler, og spesielt alkohol, en helt sjølsagt del av samværet med venner.

Generelt i samfunnet er det ingen tvil om at det drikkes mer alkohol nå enn for 20 eller 30 år siden. En av flere nærliggende forklaringer er at økonomien har blitt bedre. Vi drikker mer fordi vi har blitt rikere. Det er ikke urimelig å tenke at en slik utvikling også har konsekvenser for når tenåringsene debuterer med å drikke alkohol og hvor mye de drikker.

Det kan legges ulike perspektiv på de unges bruk av alkohol. Å drikke alkohol er i ulike sosiale sammenhenger en forventet del av et voksent atferdsmønster. Det er ofte de som ikke drikker, som bryter kodene. Når unge mennesker drikker alkohol kan dette derfor betraktes som at de tilegner seg, eller lærer seg, en voksen væremåte – og dermed også kulturelle verdier og koder som står sentralt i vår kultur. Er de unges bruk av alkohol en del av en normalitetsutvikling som bekrefter at unge tilegner seg voksenkulturen og oppfører seg i samsvar med det som er forventet i det voksne samfunnet? Poenget er at det norske samfunnet har et tvetydig forhold til kombinasjonen ungdom og bruk av alkohol.

Alternativt kan vi se de unges bruk av alkohol, tidlig eller midt i tenåra, i et problemperspektiv – som uttrykk for dårlig tilpasning, fattigdom, marginalisering og ungdom på drift. Til tross for at samfunnet generelt har et liberalt og aksepterende forhold til bruk av alkohol, er det ikke allment sosialt akseptert at ungdom midt i tenåra drikker seg åpenlyst fulle eller oppfører seg utagerende i beruset tilstand. Omfattende bruk av alkohol i tidlig alder er uansett en risikosport som både kan gi ulike helseskader og føre til alkoholisme.

Tabell 6.4: Andel som har brukt ulike former for rusmidler siste år mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Totalt	P,=
Sniffet	2,5	1,1	1,8	,221
Drukket deg tydelig beruset	13,1	16,4	14,7	,287
Brukt hasj eller marihuana	2,2	,4	1,3	,062
Brukt andre narkotiske stoffer	,4	,4	,4	,986

Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder andelen som har brukt disse ulike formene for rusmidler. Likevel er det noen nokså tydelige tendenser. Guttene ser ut til å sniffe mer. Det er også flere gutter som har prøvd hasj eller marihuana. Uansett foregår både sniffing og bruk av hasj i små og marginale miljøer. Noen flere jenter har drukket seg tydelig beruset. 16,4 prosent av jentene mot 13,1 prosent av guttene har drukket seg «tydelig beruset» siste år. Det kan skyldes at jenter ofte er litt tidligere utviklet og at en del jenter er sammen med gutter som er litt eldre. For bruk av «andre narkotiske stoffer» er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter.

Hvor vanlig er det å bruke disse rusmidlene flere ganger i året?

Tabell 6.5: Andel som har brukt ulike rusmidler siste år fordelt på antall ganger (Bamble alle):

	Totalt	En	To	3–5	6–10	11–20	Mer enn 20
Drukket deg tydelig beruset	14,7	4,1	2,0	4,1	3,0	1,1	,4
Sniffet	1,8	,2	,4	,7	,5		
Brukt hasj eller marihuana	1,3	,7	,2	,2	,2		
Brukt andre narkotiske stoffer	,4	,2	,2				

Bruken av de ulike rusmidlene følger et litt variert mønster. Ganske mange av de som har drukket seg tydelig beruset, har gjort dette flere ganger. Likevel er det bare 1,5 prosent som har drukket seg tydelig beruset mer enn ti ganger. Tilsvarende er det et lite miljø av sniffere som driver med dette nokså regelmessig. Likevel er det ingen som oppgir å ha sniffet mer enn ti ganger. Blant de som bruker hasj er det vanligst å ha gjort dette én gang. Det er tydelig at enkelte eksperimenterer uten at det er noe etablert hasjmiljø i denne aldersgruppa. Ingen har brukt andre narkotiske stoffer så ofte som tre ganger eller mer.

I spørreskjemaet er det også et spørsmål om hvor ofte den enkelte drikker alkohol.

Tabell 6.6: Hvor ofte den enkelte drikker alkohol mot kjønn (Bamble alle):

	Gutter	Jenter	Snitt
Jeg drikker ikke alkohol	59,2	58,4	58,8
Én eller flere ganger per år	34,0	33,5	33,7
Én eller flere ganger per måned	5,3	6,2	5,7
Hver uke eller oftere	1,5	1,9	1,7

Ch Sq ,372, DF=3 p=,946

Det er nesten ingen forskjeller mellom gutter og jenter. 59,2 prosent av guttene mot 58,4 prosent av jentene svarer at de ikke drikker alkohol. Bare 5,7 prosent, 5,3 prosent av guttene og 6,2 prosent av jentene drikker én eller flere ganger i måneden. Under to prosent svarer at de drikker hver uke eller oftere. Med økende alder skjer det sterke endringer. Mens 69,0 prosent av 8. klassingene svarer at de aldri drikker alkohol gjelder dette for 47,5 prosent av de i 10. klasse.

Hvordan er situasjonen dersom bruk av ulike rusmidler sammenliknes mellom Oslo og Bamble?

Tabell 6.7: Andel som har brukt ulike former for rusmidler – Oslo sammenliknet med Bamble (9. og 10. klassetrinn):

	Bamble	Oslo	P=
Sniffet	1,9	4,7	,012
Drukket deg tydelig beruset	19,3	29,9	,000
Brukt hasj eller marihuana	1,6	6,3	,000
Brukt andre narkotiske stoffer	,5	2,9	,007

Igjen er det store kontraster mellom Oslo og Bamble. I Bamble er det 1,6 prosent av de unge som oppgir å ha brukt hasj eller marihuana siste år, mot 6,3 prosent i Oslo. Tilsvarende er det langt flere i Oslo som svarer at de har brukt andre narkotiske stoffer. Vi kan si at i Oslo er nærværet av både hasj og marihuana og andre narkotiske stoffer tydelig til stede i deler av ungdomsmiljøet. I Bamble derimot er slike fenomener helt marginale. I Oslo er det også langt flere som bruker sniffestoffer. 19,3 prosent i Oslo mot 29,9 prosent i Oslo har drukket seg tydelig beruset siste år. På nytt blir det bekrefta at ungdomsmiljøet i Oslo er hardere og tøffere.

Også på spørsmålet om hvor ofte den enkelte drikker alkohol framtrer forskjellene tydelige mellom Oslo Og Bamble.

Tabell 6.8: Hvor ofte den enkelte drikker alkohol sammenliknet for Oslo og Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Hvor ofte den enkelte drikker alkohol:	Oslo	Bamble
Jeg drikker ikke	47,5	53,7
En eller flere ganger i året	32,4	37,3
En eller flere ganger i måneden	11,5	7,1
Ukentlig eller oftere	8,6	2,0

P=,000.

Samla er det i Oslo 20,1 prosent som drikker alkohol en gang i måneden eller oftere mot 9,1 prosent i Bamble. 53,7 prosent i Bamble mot 47,5 prosent i Oslo drikker aldri alkohol.

6.4 Psykisk helse

Så langt er det sett på ulike former for eksternaliserende problemer som kriminalitet og bruk av rusmidler. En annen side ved marginaliseringsprosessen er knytta til internaliserende problemer og dårlig psykisk helse. Den allmenne psykiske helsetilstanden målt ved bruk av deler av et samlemål kalt Hopkins Symptom Checklist (SCL). Hopkins Symptom Checklist (SCL) er en internasjonalt anerkjent målemetode for å fange opp psykiske problemer og ubehag (Derogatis m.fl. 1974). Målet er brukt i litt ulike varianter både i «Ung i Norge» undersøkelsene 1992 og 2002 og i ungdomsundersøkelsene i Oslo 1996 og 2006. På en serie med spørsmål om psykiske plager og problemer er svaralternativene: «ikke plaga i det hele tatt», «litt plaga», «ganske mye plaga» og «veldig mye plaga».

Tabell 6.12: Utbredelse av ulike psykiske plager. Andel som svarer «veldig mye plaga» eller «ganske mye plaga», sammenliknet for kjønn (Bamble alle):

Har du i løpet av den siste uka:	Gutter	Jenter	Snitt	P=
Følt at alt er et slit	13,7	24,5	19,0	,001
Hatt søvnproblemer	17,5	25,3	21,3	,027
Følt deg ulykkelig trist eller deprimert	13,3	30,0	21,6	,000
Følt håpløshet med tanke på framtida	10,9	20,6	15,6	,002
Følt deg stiv eller anspent	17,5	23,3	20,3	,095
Bekymret deg for mye om ting	21,9	45,8	33,6	,000

Vanligst er det å bekymre seg «for mye om ting». Hele 45,8 prosent av jentene svarer at de er «veldig mye plaga» eller «ganske mye plaga» av at de bekymrer seg for mye. Andre psykiske plager er også utbredt. Rundt 20 prosent føler at alt er et slit, har søvnproblemer, er stive eller anspent eller at de føler seg ulykkelig og deprimert. Noen færre – 10,9 prosent av guttene og 20,6 prosent av jentene – føler «håpløshet med tanke på framtida». Gjennomgående er det store forskjeller mellom gutter og jenter. Jentene rapporterer langt oftere ulike symptomer på dårlig psykisk helse. Hvilke forskjeller er det mellom Oslo og Bamble?

Tabell 6.13: Utbredelse av ulike psykiske plager. Andel som svarer «veldig mye plaga» eller «ganske mye plaga», sammenliknet Oslo og Bamble (9. og 10. klassetrinn):

Har du i løpet av den siste uka:	Oslo	Bamble	P=
Følt at alt er et slit	35,0	21,6	,000
Hatt søvnproblemer	22,1	23,1	,669
Følt deg ulykkelig trist eller deprimert	20,5	23,8	,132
Følt håpløshet med tanke på framtida	21,4	17,8	,093
Følt deg stiv eller anspent	22,6	23,8	,579
Bekymret deg for mye om ting	36,1	37,4	,609

Gjennomgående er det små forskjeller mellom Bamble og Oslo. Omtrent like mange uansett bosted har søvnproblemer, føler seg ulykkelig eller deprimert, stiv eller anspent eller bekymrer seg for mye om ting. Det er en tendens til at flere i Oslo har en følelse av «håpløshet med tanke på framtida». Denne sammenhengen er likevel ikke signifikant. På ett område er det tydelige forskjeller. Mens 35,0 prosent i Oslo føler at «alt er et slit», gjelder det for 21,6 prosent av de unge i Bamble.

6.5 Funn

Problematferd, risikoatferd, ulike former for skeivutvikling og marginalisering, innebærer en utvikling i retning av sosial utstøting og personlige problemer. Årsakene er sammensatt. Vi kan likevel grovt skille mellom psykologiske og sosiologiske forklaringsmodeller. En del ungdommer utvikler allerede fra tidlig alder avvikende atferd eller avvikskarrierer. Den enkelte unge er på drift og gradvis glipper kontakten med sentrale institusjoner. Han eller hun skulker skolen, får et trøblete forhold til far og mor eller skifter

vennemiljø. Alternative vennemiljø kan gi både aksept, tilhørighet og opplevelse av mestring.

Ulike former for antisosial, kriminell eller trøblete atferd spenner over et vidt spekter, fra relativt uskyldige fenomener til svært alvorlige handlinger. Mest vanlig er det å klore eller lugge. Det er også ganske utbredt å mobbe. Minst utbredt er de mest alvorlige handlingene som innbrudd, grovt tyveri, trusler, hærverk og slåsskamp med våpen. 4,2 prosent av de unge – 6,5 prosent av guttene mot 1,9 prosent av jentene, har vært i kontakt med politiet på grunn av «noe galt du har gjort». Spesielt for atferd som er klart ulovlig er det få som har gjort dette mange ganger. Bildet går entydig i retning av at guttene er mest utagerende.

Sammenliknet med Oslo er det betydelige forskjeller. Med små unntak går bildet entydig i retning av mindre kriminalitet og utagerende atferd i Bamble. Noe av forklaringen kan ligge i at Bamble er et småskalasamfunn med en mer oversiktlig sosial struktur. Samtidig er det tydelig at ungdomsmiljøet i Oslo er hardere og tøffere.

Bruk av ulike former for rusmidler er ikke spesielt utbredt i Bamble. Blant elevene på 8., 9. og 10. klassetrinn er det 14,7 prosent som har drukket seg tydelig beruset. De som har drukket seg tydelig beruset siste år har gjerne gjort dette flere ganger. I spørreskjemaet er det også et spørsmål om hvor ofte den enkelte drikker alkohol. 58,8 prosent svarer at de ikke drikker alkohol mens 7,4 prosent drikker månedlig eller oftere. Under to prosent oppgir at de har sniffet, brukt hasj eller marihuana eller andre narkotiske stoffer. Bruk av slike stoffer er helt marginalt. Vi finner ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Igjen er det store kontraster mellom Oslo og Bamble. Flere i Oslo drikker. Samtidig er både hasj og marihuana og andre narkotiske stoffer tydelig til stede i deler av ungdomsmiljøet i Oslo.

De unges psykiske helse er målt gjennom deler av et mål som kalles Hopkins Symptom Checklist. Vanligst er det å bekymre seg «for mye om ting». Det gjelder én av tre unge. Rundt 20 prosent har sist uke vært «veldig mye plaga» eller «ganske mye plaga» av at alt er et slit, hatt søvnproblemer, følt seg ulykkelig trist eller deprimert eller stiv og anspent. 15,6 prosent har følt «håpløshet med tanke på framtida». Jentene rapporterer langt oftere ulike symptomer på dårlig psykisk helse. Det er gjennomgående små forskjeller mellom Bamble og Oslo.

7 Noen hovedlinjer

Hensikten med denne undersøkelsen har vært å følge de unge gjennom deltaking og aktiviteter på ulike arenaer eller ulike områder av livet. Konkret er det sett på forholdet til foreldre, skole og kultur- og fritidsaktiviteter. Hvem er de viktigste signifikante andre? Er det foreldre og skole, eller er det jamnaldermiljøet? Videre har vi vært opptatt av verdier og holdninger og ny teknologi i form av bruk av internett, PC og mobiltelefon. Det har også vært viktig å gi en beskrivelse av ulike former for problematferd eller skeivutvikling.

I beskrivelsen av ungdomsmiljøet i Bamble er Oslo brukt som en referanse. Ytre sett framtrer oppvekstmiljøene i Oslo og Bamble som til dels svært ulike. Er likevel de unges hverdag, livsstil og meningsdannelse nok så lik? I den utstrekning vi finner forskjeller gir dette rom for ulike tolkinger, men også for økt forståelse og innsikt.

I motsetning til Oslo har Bamble fremdeles en levende historisk og kulturell tradisjon knytta til primærnæring og til industri. Basert på hva de unge rapporterer er det til dels betydelige utdanningsforskjeller mellom foreldrene i Bamble og Oslo. Dette kan være en grunn til at elevene i Bamble har en større tendens til å nedprioritere skolen i ulike sammenhenger. Sjøl om det store flertallet trives på skolen er det også en del som gruer seg til å gå på skolen. Guttene er i størst grad problemelever.

Foreldrene setter relativt strenge grenser for barna sine. De unge opplever også at foreldrene i stor grad følger med og har oversikt over hva de gjør på fritida. Generelt har de unge et godt og tillitsfullt forhold til sine foreldre. Likevel er det et lite mindretall som tydelig er i opposisjon. Hvem som er de viktigste signifikante andre varierer med situasjon. Jamnaldermiljøet inneholder et rom for intimitet og støtte som ekskluderer foreldrene. Derimot ser det ut til at foreldrene er de viktigste samtalepartnerne på en rekke andre områder.

Kristendommen som religionsform står sterkere i Bamble sammenliknet med Oslo. Likevel er andelen som mener at de ikke tilhører noen religion

nokså lik i Oslo og Bamble. Trua på såkalt overnaturlige fenomener som engler, spøkelser, spådomskunster og lignende, er utbredt.

Politisk er de unge i stor grad opptatt av kollektive verdier som arbeid til alle, miljø, bekjempelse av fattigdom og lov og orden. Derimot bryr unge seg i mindre grad om u-hjelp eller innvandrere og flyktninger. Generelt er unge i Bamble mer skeptiske til innvandrere sammenliknet med unge i Oslo. Av samfunnsinstitusjoner er det sjukehus og politiet som har mest tillit mens Stortinget og politikere har minst tillit.

En stor del av fritida og samværet med venner foregår privat. De unge møtes i hjemmene til hverandre. Flertallet driver med ulike former for fysisk trening eller med friluftsliv. Seks av ti er medlem av en eller flere organisasjoner. Idrett er den organisasjonstypen som suverent har størst oppslutning. Nye medier som PC, internett og mobiltelefon brukes i stor utstrekning. Unge i Oslo bruker PC til skolearbeid langt mer enn elever i Bamble. Nesten alle har egen mobiltelefon.

Ulike former for lettere psykiske plager eller problemer er utbredt. Jentene er mest plaga. Når det gjelder kriminelle eller antisosiale handlinger er de handlingene som er mest alvorlige samtidig minst utbredt. Guttene er mest utagerende. Sammenliknet med Oslo går bildet entydig i retning av mindre kriminalitet og utagerende atferd i Bamble. Flere i Oslo drikker alkohol og bruker hasj, marihuana og andre narkotiske stoffer. Tyngre narkotika ser ut til å være et helt marginalg fenomen i ungdomsmiljøet i Bamble.

Summary

The objective of this survey has been to observe and document youth participation and activities in different social situations and arenas in Bamble. More specifically, we have studied young people's relationship to their parents, adaptation to school life and their cultural and leisure activities. Central questions include: Who is the significant other? Is it the parents, teachers and school or is it the peer group? We have also examined values and attitudes; and use of new technology such as internet, personal computers and use of mobile telephones. One of the purposes has also been to give a description of different kind of antisocial or problematic behaviour such as use of alcohol, drugs and criminal behaviour.

Litteraturliste

- Alsaker, F.,D. & Olweus,D. & Dundas,I.: «A growth curve approach to he study of parental relatons and depression in adolescence». Bergen 1991.
- Backe-Hansen, E. og Ogden, T. (1998): 10-åringer i Norden. Kompetanse, risiko og oppvekstmiljø. København: Nordisk ministerråd (NORD;1998:003).
- Bauman, Z. (1991): Modernity and ambivalence. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2001): The Individualized Society. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1997): Risiko og frihet. Bergen: Fagbokforlaget.
- Beck, C.W. (1990): Det organiserte vanvidd: et kritisk blikk på barns og ungdoms oppvekst i 90-åra. Hamar: Oplandske bokforlag.
- Beck, U. (2000): «Living Your Own Life in a Runaway World: Individualisation, Globalisation and Politics.» I: Hutton, W. og Bourdieu, P. (1995): Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften. Oslo: Pax.
- Bronfenbrenner,U.: Barn i to verdener. Oslo 1973.
- Christie, N. (1971): Hvis skolen ikke fantes. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, N. (1982): Hvor tett et samfunn. Oslo: Universitetsforlaget.
- Coleman,J.: The Adolescent Society. New York 1961.
- Derogatis,L.,R. m.f.: The Hopkins Symtom Checklist.A measure of primary symptom dimensions. Basel 1974.
- Endestad, T., Brandzæg, P.B., Heim, T., Torgersen, L., Hertzberg Karre, B. (2004): En digital barndom? En spørreundersøkelse om barns bruk av medieteknologi. NOVA rapport 1/04.
- Fauske, H., Øia,T: Oppvekst i Norge. Abstrakt forlag Oslo 2003.
- Frønes, I.: (1994); De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giddens, A.: On the Edge. Living with Global Capitalism. London: Jonathan Cape.
- Giddens, A. (1991): Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

- Gottfredson, M.R. og Hirschi, T. (1990): *A General Theory of Crime*. Stanford, CAL: Stanford University press.
- Hauge, R. (2004) *Kriminalitetens årsaker* Universitetsforlaget. Oslo.
- Heggen, K. (1999): «Unge med tidleg skuleslutt: Marginalisering?» I: Jensen, A.-M. mfl. (red.): *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Helland, H. og Øia, T. (2000): *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jenssen, A., T. & Engesbak, H.: «The many Faces of Education: Why are People with Lower Education More Hostile Towards Immigrants Than People with Higher Education?», i: «*Scandinavian Journal of Educational Research* 38. 1994».
- Mead, M.: *Broen over generasjonskløften*. Oslo 1971.
- Moshuus, G.: «Donald Duck på Andebymuseet? – Om ungdom og Museer». Oslo 1997.
- Nordahl, T. (2000): *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. Oslo: Nova.
- Olweus, D. (1992): *Mobbing i skolen. Hva vet vi og hva kan vi gjøre?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Opsand, O.P. (1975): *Prosess – Intervensjon – Effekt. En undersøkelse av unge sosialklienters karriere*. Magistergradsavhandling i sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Parsons, T.: *Youth in the context of American society*. 1963.
- Pedersen, W. (1991): *Mental Health, Sensation Seeking and Drug Use Patterns. A Longitudinal Study*. *British Journal of Addiction*, 86:195–204.
- Pedersen, W. (1996): *Marginalitetens reproduksjon*. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1: 3–28.
- Rønning, E. (2001): *Trekk ved barn og unges levekår på 1990-tallet*. Statistisk sentralbyrå-notat 2001/56.
- Piaget, J.: *Barnets psykiske utvikling*. Oslo 1973.
- Smette, I., Moshuus, G., Torgersen, L. (2007) *Digital kompetanse og skoleprestasjoner*. I: Strandbu, Å., Øia, T. (red): *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Cappelen Akademisk forlag.
- Telhaug, A. O. (1992): «Den moderne barndommen som utvidet institusjonalisering.» I: Telhaug, A.O. og Aasen, P.: *Takten, takten, pass på takten. Studier i den offentlige oppdragelsens historie*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Ziehe, T.: Ny ungdom. København 1983. Om narcissismens sårbarhed. København 1982.

Vaage, O. F. (2007): Kultur og mediebruk i forandring. Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006. Statistisk sentralbyrå.

Øia, T. og Vestel, V. (2007): Møter i det flerkulturelle. NOVA rapport 21/07.